

TRAKYA'DA TARİHÖNCESİ ARAŞTIRMALARININ BUGÜNKÜ DURUMU VE BAZI SORUNLAR¹

Mehmet ÖZDOĞAN

Kültür tarihi açısından Trakya'nın önemi, her şeyden önce, bölgenin coğrafi konumu ile yakından ilgilidir. Bölgenin kültürel geçmişi üzerinde belirleyici etkisi olan bu ilginç konumunun özelliklerini anlamak için bir haritaya bakmak bile yeterlidir. Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine yakınlaştıran Anadolu ve Balkan yarımadalarının bağlantı noktası üzerinde yer aldığı için Trakya'dan «uygarlıkları birbirine bağlayan doğal köprü» olarak söz edilmiş (Blegen 1956) ve bölgenin bu niteliğinin tarihöncesi çağlardan bu yana, her dönem için taşıdığı önemin üzerinde çok durulmuştur. Gerçekten de, iki kıtanın Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki diğer birleşme noktasının Kafkas Dağları gibi aşılması güç doğal engeller ile sınırlanmış olması, Avrupa ile Asya uygarlıkları arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi için Trakya'yı kilit bölge durumuna getirmiştir.

Tarihöncesi araştırmaları açısından Trakya'nın bu konumu, özellikle Anadolu, Yunanistan ve Balkan yarımadalarının ortasında, bunları birbirine bağlayan zorunlu geçiş yolu üzerinde bulunması, ayrı bir önem taşımaktadır. Trakya'yı çevreleyen bu bölgeler coğrafi özellikleri bakımından olduğu kadar kültürel geçmişleri ile de birbirlerinden ayrılırlar. Bunların arasındaki ilişkilerin belirlenmesi, yalnızca bölgenin kültür tarihinin anlaşılabilmesi bakımından değil, Avrupa'nın çeşitli yöreleri ile Orta Doğu'daki büyük uygarlık merkezleri arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Orta, Batı ve Kuzey Avrupa'nın M.Ö. 3 bin yıllarına kadar olan kronolojik sıradüzeninin Orta Doğu'daki tarihi kronolojiye bağlanabilmesi ancak bu bölgeler ile Balkanlar ve Balkanlar ile de Anadolu arasındaki ilişkilerin kurulması ile sağlanabilir.

1 - İstanbul Üniversitesi Prehistorya Kürsüsünde 1980 yılından bu yana, *National Geographic Society*'nin parasal desteği ile yapılmakta olan yüzey araştırmaları ile arkeolojik belgeleme çalışmalarında elde edilen bilgilerin kısaca tanıtılmasını amaçlayan bu yazıda, değinilen konular ile ilgili ayrıntılı yayın listesi içeren kaynakların da verilmesine çalışılacaktır.

Trakya'nın, sözünü ettiğimiz Doğu-Batı ilişkilerinin yanı sıra, gene coğrafi konumu ile bağlantılı olarak Kuzey-Güney yönündeki ilişkilerin sağlanmasında da önemli bir yeri vardır. Ege ve Akdeniz kültür bölgelerini Karadeniz'e ve dolayısı ile Kafkasya, Doğu ve Kuzey Avrupa ile, Tuna üzerinden Orta Avrupa'ya bağlayan ana deniz yolu, zorunlu olarak, boğazlardan geçmekte ve bir iç deniz niteliğindeki Marmara Denizinde düğümlenmektedir. Tarihöncesi kültürlerin yayılmasında bu deniz yolunun önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Trakya'nın bu deniz yolu ile olan ilişkisi yalnızca ona hakim olabilecek bir konumda olmasından değil, aynı zamanda deniz yolunun iç bölgeler ile olan ilişkisini kolaylıkla sağlayabilecek doğal yapısından da kaynaklanmaktadır.

Üç yanı, birbirine ancak dar ve uzun boğazlar ile geçilebilen üç ayrı deniz ile çevrili olan, ve kapladığı alan bakımından oldukça küçük olan Trakya'yı, Anadolu, Ege, Yunanistan ve Balkan'lardan ayrı bir kültür bölgesi olarak kabul edebiliriz. Değişik kültür bölgelerinden gelen etkilerin zorunlu olarak kaynaştıkları bu bölgeyi bir kum saatinin dar boğazına, ya da iki kıta arasında uzanan bir huninin dar boğazına benzetebiliriz. Bu nedenle, uzak coğrafi bölgeler arasındaki kültürel ilişkileri inceleyen araştırmacılar için Trakya her zaman ilgi çekici olmuş, bölgenin önemi ve kültür alış-verişindeki etkinliği çeşitli biçimlerde ele alınmıştır². Doğu Avrupa ya da Yakın Doğu'daki tarihöncesi kültürlerde görülen ani değişiklikler, bunların kökenleri, kazı yerlerindeki tahrip izleri ve çeşitli teknolojik yenilikler, bir çok kere, Trakya üzerinden gerçekleştiği ileri sürülen göç, istila gibi toplumsal hareketler ya da ticaret, kültür etkilenmesi ve yayılması türü olaylar ile açıklanmak istenmiştir. Ancak, ileri sürülen çeşitli görüşlerden hemen hiç biri genel kabul görmemiş, bunlar araştırmacıların çoğu tarafından kuşku ile karşılanan varsayımlar olmaktan öteye gidememiştir. Bu duruma yol açan nedenleri ve bunların doğurduğu bazı sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz :

1 — *Araştırma Eksikliği* : Coğrafi konumunun ilginçliğine ve kültür tarihi bakımından taşıdığı öneme karşılık Trakya ve özellikle bu bölgenin Türkiye sınırları içinde kalan kesimi tarihöncesi çağlar bakımından çok az araştırılmıştır. Aşağıda, Türkiye Trakya'sından bugüne kadar bilinen tarihöncesi çağlara ait bütün buluntu ve yerleşme yerlerinin sıralandığı bölümden de anlaşılacağı gibi, Trakya'yı Doğu Avrupa ve Yakın Doğu'nun arkeolojik açıdan en az bilinen bölgesi olarak tanımlaya-

² Bu konu ile ilgili olarak aşağıda çeşitli görüşlere değinilecektir; bunların yanı sıra bu konuda Garaşanin 1961; Garaşanin 1971; Childe 1956; Rodden 1964; Mellaart 1958; Mellaart 1969; French 1961; Vlassa 1975.

biliriz. Bu bilgi eksikliğinin doğal sonucu olarak, Asya ile Avrupa arasındaki kültürel ilişkileri ve olayları açıklamaya çalışan araştırmalar, sonuçların kanıtlanması için gerekli olan somut verilerden yoksun kalmış, ileri sürülen çeşitli varsayımlar da, üzerlerinde çok tartışıldığı halde ispatlanamamıştır.

2 — *Araştırmaların dağılımındaki dengesizlik* : Bundan daha 20 - 30 yıl öncesine kadar Batı Anadolu, Ege ve Balkan arkeolojik sıradüzenlerinin temel direğini Troya kazıları oluşturmaktaydı; Ön Asya uygarlıklarının da Batı'ya Troya aracılığı ile aktarıldığına inanılmaktaydı. Genel olarak «*Ex Oriente Lux*» olarak tanımlanan görüşe göre Balkanlardaki tarihöncesi kültürler. Anadolu ve Orta Doğu'daki kültürlerin yerel bir çeşitlemesi ve zaman bakımından gecikmiş yansıması olarak kabul edilmekteydi. Balkan ve buna bağlı olan Avrupa'nın diğer bölgelerinin kronolojisi, Güney Ege, Batı Anadolu ve hatta Orta Anadolu ile Doğu Akdeniz buluntuları ile olan kuşku bazı benzerliklere dayanmaktaydı (örneğin Batović 1966, s. 247; Benac 1958).

Son 15 - 20 yıl içinde Balkan ülkeleri ile Yunanistan'da tarihöncesi araştırmaları ve kazılar yoğunlaşmış, bunun sonucu olarak da hem daha önceleri bilinmeyen zengin ve oldukça gelişkin tarihöncesi kültürler ortaya çıkmış, hem de kültür sıradüzenini anlamaya yarayan veriler elde edilmiştir. Kazı sayısındaki bu artışın yanı sıra değerlendirme yöntemlerinde uygulanan yenilikler de tarihöncesi kültürleri değişik yönleri ile tanımamıza olanak vermiştir. Bunun sonucu olarak giderek daha eskiye tarihlenen buluntu toplulukları ortaya çıkmış, 1940 yıllarında «Orta Avrupa'daki ilk madencilerin olasılıkla Anadolu'da eğitildikleri, ve belki de Anadolu kökenli maden ustalarının Avrupa'da gezerek madenlerini pazarladıkları» ileri sürülürken (Childe 1939, s. 112 v.d.), bugün artık Doğu Avrupa madenciliğinin Anadolu'dan daha eski olduğu, bağımsız bir gelişme gösterdiği ileri sürülmekte (örneğin Renfrew 1969; Tringham 1971, s. 201; Todorova 1978, s. 62 v.d.; Milisaukas 1978, s. 147 v.d.), ortaya çıkartılan Varna mezarlığı gibi zengin maden buluntuları da (özellikle Georgiev ve Lazarov 1978; Ivanov 1975) bu görüşü desteklemektedir. Tartarya tabletleri olarak tanımlanan ve Orta Doğu'daki ilk yazılı belgelerden daha eski bir tür yazı oldukları ileri sürülen (Gimbutas 1973, s. 12) buluntulara dayanılarak Balkan kültürlerinin eskiliği ve ileri düzeyi vurgulanmakta, çanak çömleksiz Neolitik Çağa tarihlendirilen Lepenski Vir heykelleri (Srejić 1972) ilginç yorumlara yol açmaktadır. Burada bir hatırlatma olarak değindiğimiz bu konu, aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Balkan ülkelerinde tarihöncesi araştırmaların yoğun olarak sürdü- rüldüğüne değinilmiştir. Türkiye ile karşılaştırabilmek için, bir örnek ola- rak, 1978 yılına kadar Bulgaristan'da kazı yapılmış Kalkolitik (Eneoli- tik) Çağ yerleşme yerlerinin sayısının 63 tane olduğunu (Todorova 1978, harita 5), bunun yanı sıra 15 kadar mezarlığın da araştırıldığını söyle- yebiliriz. Çeşitli Balkan ülkelerinde Neolitik Çağa ait binden fazla yer-leşme yeri saptanmış ve bunların 50 kadarı kazılarak araştırılmıştır (Gimbutas 1974, s. 40). Buna karşılık Türkiye'de ikinci dünya savaşını izleyen yıllarda, değil Trakya'da, tüm Marmara Bölgesi ve hatta Balkan Yarımadasının tümüne yakın bir alanı kaplayan Batı Anadolu'da yapı- lan araştırma ve kazılar çok sınırlı kalmıştır. Batı Anadolu ve Trakya'n- nın kültür sıradüzenini, ancak, birbirlerinden uzak ve bağlantısız coğrafi bölgelerdeki Çatal Höyük-Hacılar-Beycesultan-Troya kazı sonuçlarını, bir ölçüde zorlama ile, birbirine ekleyerek ortaya koyabilmekteyiz. Trakya'- ya oldukça uzakta olmalarına karşılık, son yıllarda yapılan Demirci Hö- yük, İkiztepe, Kuruçay, Afrodisyas ve Klazomenai kazılarının, buluntu- ları yayınlandığında, bu bilgi eksikliğini gidermede önemli katkıları ola- cağı kuşkusuzdur.

Doğal olarak değerlendirmeler eldeki verilere göre yapıldığından, Balkan'lar ile Anadolu arasındaki araştırma yoğunluğu ve dolayısı ile bil- gi birikiminin gösterdiği dengesiz dağılım, iki bölge arasındaki ilişkileri ele alan incelemelerde bazı yanlışlara yol açmaktadır. Örneğin, Avrupa'- da Neolitik kültürün Doğu etkisi ile mi, yoksa bağımsız bir gelişme ile mi ortaya çıktığı ile ilgili bir yorumda, Anadolu'dan yayılmasının ola- naksız olduğunun kanıtları arasında Trakya ve Batı Anadolu'da Son Pa- leolitik ve Mezolitik Çağ yerleşmelerinin hemen hemen hiç olmadığı, İlk Neolitik Çağda ise çok seyrek bir iskânın bulunduğu ileri sürülmüştür (Dennell 1978, s. 152-168). Bugün bir çok araştırmacının, Balkan ülke- lerindeki buluntuların zenginliğine ve eskiliğine bakarak, Doğu Avrupa tarihöncesi kültürlerinin Anadolu etkisi ile değil, bölgenin kendi içinde- ki bağımsız bir gelişme ile ortaya çıktığını ileri sürmesi, ve hatta son yıllarda sözü edilmeye başlanan «*Ex Balcanae Lux*» kuramı (Todorova 1978, s. 1), kanımızca her şeyden çok Anadolu'daki araştırma eksikli- ğini yansıtmaktadır.

3 — *Balkan ve Anadolu arkeolojileri arasındaki ayrılıklar* : Genel olarak Balkan, Anadolu ve hatta Ege arkeolojilerinin ayrı uzmanlık dal- ları olarak geliştiği ve bu nedenle bütün bu alanların buluntularına ge- reğince vâkıf olan araştırmacıların çok az olduğu söylenebilir. Bu nedenle Anadolu ile Balkan çanak çömlek toplulukları arasında, bazı benzerlik- lere dayanılarak yapılan karşılaştırmalarda, önemli görüş ayrılıkları or-

taya çıkmış, ve hatta bazen aynı araştırmacı belirli bir buluntu türünü, değişik tarihlerdeki araştırmalarında, aralarında önemli zaman farkı bulunan ayrı ayrı kültürler ile karşılaştırabilmiştir. Burada genel bir örnek olarak 1950'lerde Troya İlk Tunç Çağı buluntuları ile karşılaştırılan Vinca A ve B evresi buluntularının (örneğin Miložić 1949, Garašanin 1951) daha sonraları Troya'dan çok daha eski oldukları ortaya çıkmış (örneğin Mellaart 1969). 1960'larda, bazı çanak çömlek benzerliklerine dayanılarak Troya I Karanovo V-VI. tabakları ile çağdaş olan Meriç ve Gumelniča ile karşılaştırılmış (Mellaart 1960), daha sonraları, hemen hemen aynı çanak çömlek biçimlerinden çıkılarak Troya I-II tabakaları Ezero evresi ile karşılaştırılmış (Merpert 1966), Gumelniča'nın ise Beycesultan Son Kalkolitik Çağı ile çağdaş olduğu öne sürülmüştür (örneğin Todorova 1978).

Balkan arkeolojisi ile ilgili çalışmalarda ortaya çıkan diğer bir sorun da aynı ya da birbirine çok benzeyen buluntu topluluklarına bulunduğu değişik ülkelerde başka başka isimler verilmiş olmasıdır. Örneğin buldukları yöreye göre Karanovo-Kremikovci-Starčevo-Körös-Criş ya da Tuna I (Danubian I) genellikle aynı kültürün çeşitli adlarıdır. Bu ve bunun yanı sıra Balkanlar ile ilgili yayınların çok değişik dillerde, ülkemizde olduğu kadar, birçok büyük kitaplıklarda bile tam olarak bulunmayan dergilerde yer alması esas uzmanlık dalı Anadolu arkeolojisi olan araştırmacılar için önemli bir engel oluşturmaktadır.

4 — *Balkan kronolojisindeki değişiklikler* : Yukarıda da değinildiği gibi uzun bir süre Troya tabakalanmasına bağlı kalan Balkan kültür sıradüzeni C 14 ve daha sonraları ayarlanmış (calibrated) C 14'de dayalı mutlak yaş belirlemelerinin kullanılması ile önemli değişiklikler göstermiştir. Tunç Çağı içlerine tarihlenen bazı kültürler Neolitik Çağın ortalarına kadar eskiye indirilmiş, kültür sıradüzeni tümüyle değişmiştir. Denebilir ki C 14 tarihlerinin kullanılması, Balkanlarda olduğu kadar hiçbir bölgede geleneksel kültür sıradüzeni üzerinde etkili olmamış, arkeolojik yöntemlerden hareket edilerek elde edilen tarihlerle C 14 tarihleri arasında bu denli büyük farklar ortaya çıkmamıştır (özellikle Renfrew 1969; Renfrew 1970). Örneğin 1950 yıllarında M.Ö. 2700 yıllarına tarihlenen Vinca A (Miložić 1949) daha sonraları M.Ö. 4500 yıllarına (Renfrew 1970) indirilmekte ve hatta bazı araştırmacılar Vinca'nın başlangıcı için M.Ö. 5000 (Mellaart 1969), M.Ö. 5500 (Gimbutas 1973) tarihlerini ileri sürmektedir. Geleneksel tarihler ile C 14 tarihleri arasındaki fark, ve bu farkın doğurduğu sonuçlar çeşitli araştırmacılar tarafından ayrıntılı olarak ele alınmıştır (Clark 1965, s. 61 v.d.; Neusputny 1968; Todorova 1981). Balkan kronolojisi ve kültür sıradüzeninin çok kısa bir zaman sü-

reci içinde bu denli büyük bir değişiklik göstermesi, Anadolu ile yapılan karşılaştırmaları son derece güçleştirmiştir. Ancak kültürlerin mutlak yaşlarının ne olduğu ile ilgili tartışmalar bir yana bırakılırsa, son yıllarda Balkanlardaki görelî kronolojinin, hiç değilse ana çizgileri ile, belirlendiği; değişik bölgelerdeki buluntu topluluklarının birbirleriyle olan ilişkilerinin kesinlik kazandığı söylenebilir (toplu bilgi için Todorova 1981). Bu arada Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki kültürel evrimi genel olarak değerlendiren yayınlarda da önemli bir artış olmuştur³. Buna karşılık, yukarıda da değinildiği gibi bölgenin Türkiye kesiminde araştırma ve kazıların yok denecek kadar az olması, yapılan genel değerlendirmelerin doğruluk derecesini önemli ölçüde etkilemekte, Yakın Doğu uygarlıkları ile ilişkilerin kurulması ise olanaksız duruma gelmektedir.

TRAKYA'DA DAHA ÖNCE YAPILMIŞ OLAN ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR

Trakya'nın tarihöncesi çağları ile ilgili genel bir değerlendirme yapmadan önce bugüne değin yayınlanmış olan bütün buluntu ve yerleşme yerlerinin, daha önce bu konuda toplu bir yayın bulunmadığından⁴, kısaca tanıtılmasında yarar vardır.

A— Kazı ve Sondajlar :

1 — *Karaağaçtepe* (Protesilaos Tümülüsü) : Gelibolu yarımadasının uç kısmında, boğaza hakim bir yerde Kirte deresinin kuzey sekisinde bulunan bu höyükte ilk kez 1882 yılında Schliemann, tümülüs olduğu sanısıyla 2,50 m derinliğe kadar inen bir yarma açmış; daha sonra Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde Fransız işgal kuvvetleri adına Demangel tarafından geniş çaplı kazı yapılmıştır. Trakya'nın kazı raporu yayınlanmış tek tarihöncesi kazısı olan bu çalışma (Demangel 1926) ile ortaya çıkan buluntular halen İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunmaktadır. Dolgu kalınlığı 11,5 m olan bu höyükte, en üstteki Bizans tabakası dışında tarihöncesi tabaka kalınlığının 10 m kadar olduğu, bunun da

3 Bu konuda, Batı dillerinde yayınlanan şu yayınları özellikle sayabiliriz : Hoddinott 1981; Tringham 1971; Gimbutas 1965; Coles ve Harding 1979; Milisauskas 1978; Dolukhanov 1979; Todorova 1978; Theocharis 1971; Carter 1977; Birnbaum ve Vryonis 1972; Esin 1981.

4 Bu konuda yapılmış olan bazı çalışmalara toplu olarak Hauptmann 1971 değinmiştir.

6 m'sinin ova düzlemi altına gömülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Bulunan tarihöncesine ait 4 ana tabakanın içinde çok sayıda yapı katının olduğu belirtilmektedir. Bunlardan üstteki 3 ve 4. yapı katlarının Troya II, 2. katın Troya I ile çağdaş olduğu buluntulara göre kesinlikle anlaşılmaktadır. Buradaki ilginç buluntular arasında «depaş» türü kapları sayabiliriz. Az parça ile tanınan en alttaki 1. yapı katında Troya I'den daha eski olan Kumtepe I b türü kaplar, ve, olasılıkla daha da eski, Büyük Güllücek ile benzeşen parçalar (Demangel 1926, res. 21) vardır. Birinci Dünya Savaşı koşulları içinde ele alınmış olan, gerek dolgu kalınlığı ve gerekse tabakalanması bakımından çok önemli olan bu höyüğün herhalde yeniden incelenmesinde yarar vardır.

2 — *Alpullu Höyüğü* : Prof. A.M. Mansel tarafından 1936 yılında kazılan ve buluntuları İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan bu höyük Babaeski'nin güneyinde, Alpullu Şeker Fabrikasının doğusunda, Ergene nehrinin taban ovasına hakim, yüksek taraça üzerinde bulunmaktadır (res. 1). Daha çok haber niteliğindeki kısa ön raporlar ile tanıtılmış olan kazı sonuçlarına göre (Mansel 1937; Mansel 1938, s. 22-23; Mansel 1940, s. 90) 7 m. yüksekliğindeki tepede mezara rastlanmamış, buna karşılık tepenin altında, ova düzleminden 25-30 sm. aşağıda yanmış kerpiç, kül ve el yapımı çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Bir kısmı tümlenmiş olan bu çanak çömlek, hafir tarafından M.Ö. 2. Bin yılda Macaristan'da görülen Tözseg A evresi çanak çömleği ile benzeştirilmektedir.

Tepenin kazı sırasında yayınlanmış olan bir fotoğrafı (Mansel 1938, res. 2) dolgunun höyük değil tümülüs olduğunu açıkça göstermektedir. Tepenin çevresinde 1980 yılında yaptığımız araştırmada, tümülüsün altında kilitlenmiş bir yerleşmenin varlığını kanıtlayacak hiç bir yüzey buluntusu elde edilememiştir; ayrıca tepenin konumu da yerleşme yeri olarak pek uygun değildir. Bu nedenle, güçlü bir olasılık olarak, tepenin Bulgaristan da dahil olmak üzere Balkan'larda çok sayıda örneği bulunan (Nikolov 1976), ve ölümlerin klasik anlamda mezar odalarına konmadığı Tunç Çağı mezar tepelerinden biri olduğunu ileri sürebiliriz. Genellikle Kuzey Karadeniz Kurgan kültürü etkileri gösteren bu mezar tepeleri Tunç Çağın çeşitli evrelerine tarihlendirilmektedir. Ancak, Alpullu buluntularından yayınlanmış olan 5 tüm kap (Mansel 1937, res. 3-4, sayfa 60'da görülen resim; Mansel 1938, res. 29-31) tarihlendirme bakımından bazı sorunlar çıkartmaktadır; bunlar, Mansel'in de belirttiği gibi Macaristan Tunç Çağ buluntu topluluklarına, ve en çok İlk Nagyrév biçimlerine (Gimbutas 1965, res. 127) genel olarak benzemekte ise de, Alpullu'da bu dönemin belirgin bezemesi olan ip baskı izlerinin bulunmaması, buna karşılık beyaz boya bezeme, kazıma ve nokta bezeklerin olması, daha eski

dönemleri de akla getirmektedir. Alpullu buluntuları tam olarak yayınlanıncaya kadar, tepenin niteliği ve tarihlendirilmesi bir sorun olarak kalacaktır.

3 — *Hasköy Höyüğü* : Edirne ile Kırklareli arasında, Hasköy'ün hemen doğusundaki sirtta, karayolunun güneyinde bulunan, ve bugün Yumurtatepe olarak adlandırılan (res. 3) büyükçe tepe de 1936 yılında A.M. Mansel tarafından kazılmış, kazı sonuçları haber niteliğindeki yayınlar ile (Mansel 1938, lev. VI; Mansel 1940, s. 90, dip not 3) tanıtılmış ve 7 m. yüksekliğindeki tepenin Bulgaristan'daki bazı tümülüslerde olduğu gibi boş olduğu belirtilmiştir. Ancak R.O. Arık, gene haber niteliğindeki bir yazısında (Arık 1940) Hasköy höyüğünde değişik düzlemlerde çok sayıda insan iskeleti ile çanak çömlek parçaları bulunduğunu bildirmektedir. İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan Hasköy kazısına ait çanak çömlek parçalarının büyük bir kısmı Demir Çağına aittir; bunların yanı sıra Alpullu kaplarına benzeyen parçalar, el yapımı, kabartma şerit bezekli parçalar ile iki tane çizi ve nokta bezekli gövde parçası bulunmaktadır. Buluntular tam olarak incelenip yayınlanmadıkça kesin bir yargıya varmak olanaksızsa da, Hasköy'ün Alpullu ile çağdaş olduğunu, bir olasılık olarak ileri sürebiliriz. Bu durumda, Arık'ın da vaktiyle belirtmiş olduğu gibi (Arık 1940, s. 243) Yumurtatepe'nin de dahil olduğu, Hasköy'den Sülecik'e kadar uzanan tümülüs dizisinin incelenmesi ilginç sonuçlar verecektir.

4 — *Çardakaltı* : Ş.A. Kansu tarafından 1960 yılında kazılmış olan, Edirne il merkezinin kuzeybatısında Tunca'nın üst sekilerinde bulunan bu höyük, bugün hemen hemen tümü ile tahrip olmuş durumdadır. Kısa ön rapor şeklinde yayınlanan (Kansu 1963, s. 664-665, res. 39-46; Kansu 1964, s. 211-212, res. 14-15) ve Edirne Müzesinde saklanan buluntular, Bulgaristan'dan ayrıntılı olarak bilinen, Karanovo IV - V. tabakaları ile çağdaş Meriç (Maritsa) evresinin hem eski, hem de yeni çeşitlemelerini yansıtmaktadır. Bu kültürün, şimdilik bilinen en doğu yerleşmesini temsil eden Çardakaltı höyüğünün boyutları, dolgu kalınlığı ve yapı kalıntıları ile ilgili hiç bir bilgimiz yoktur.

5 — *Yarımburgaz Mağarası* : 1964 ve 1965 yılında Ş.A. Kansu, K. Kökten ve N. Dolunay'dan oluşan bir ekipçe kazılan Yarımburgaz mağarası İstanbul'un batısında, Küçük Çekmece gölünün kuzeybatı bitiminde, göle açılan bir vadinin ağız kısmında bulunmaktadır (res. 7). Kısa ön raporlar şeklinde yayınlanan kazı sonuçlarına göre (Kansu 1972, s. 22-31, res. 1-53), yaklaşık 4,5 m. derinliğindeki ana toprağın üzerinde kaba Paleolitik aletler ile Moustier türü uçların bulunduğu bir dolguya rastlanmıştır, bununla, en üstteki Bizans tabakası arasında da 2 m. kalınlığın-

da, Kalkolitik Çağa ait buluntu veren bir tabaka saptanmıştır. Mağarada, halen açık olan kazı çukurunun kesitlerinde, Kalkolitik Çağ dolgusu bir yerleşme düzleminden çok, alttaki Paleolitik tabakayı ayıran kısır mağara toprağının içine açılmış büyük bir çukur gibi durmaktadır. Buluntuların yalnızca fotoğrafları yayınlanmış olduğundan kap biçimleri tam olarak anlaşılamamaktadır; ancak çanak çömleğin siyah ya da koyu kahverengi, parlak aklı olduğu, üzerlerinde kazıma ve bazen de oyma ile yapılmış geometrik bezeklerin bulunduğu bilinmektedir (res. 19). Gerek Balkan ve gerekse Anadolu'dan bilinen çanak çömlek toplulukları ile Yarımburgaz buluntularını tarihlemek, şimdilik olanaksızdır. Parçaların bezeme tekniği Meriç kültürünü, yapım özellikleri ise Anadolu İlk Tunç Çağı başlarını andırmaktadır. Trakya'da 1980 yılından bu yana yürüttüğümüz yüzey araştırmalarında Yarımburgaz türü çanak çömleğe yalnızca tek bir yerde, Kırklareli'nin batısında Bedre ile Koyunbaba köyleri arasındaki Bedre Mağarasında rastlanmış olması ilginçtir. Bulgaristan'da çeşitli mağaralarda yerleşme izlerine rastlanmış (toplu kaynakça için bk. Todorova 1978, s. 20) ve genellikle bunların ya Orta Neolitik Çağa (Theocharis 1973, s. 90) ya da İlk Tunç Çağına geçiş döneminde, kuzeyden gelen göç dalgası ile ilgili oldukları ileri sürülmüştür (Coles ve Harding 1979, s. 134). Yarımburgaz çanak çömleğinin bu evreye mi, yoksa daha eski olan Veselinovo - Meriç kültürlerine mi ait olduğu, her halde araştırmalar ilerledikçe belli olacaktır.

6 — *Safaalanı* : İstanbul'un kuzeybatısında, Saray - İstanbul yolu üzerinde Safaalanı köyünün batısında, Karasu deresi vadisinde bir yol yapımı sırasında madeni aletlerin ortaya çıkması üzerine F. Dirimtekin tarafından araştırılmış ve kısa bir ön rapor olarak yayınlanmıştır (Dirimtekin 1960; buluntuların çizimleri ise Černik 1978, res. 110'da yayınlanmıştır). İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan 18 adet sap delikli balta, mızrak ucu ile orak-bıçaklarından oluşan Safaalanı madeni buluntuları, hafiri tarafından Macaristan'daki Tözseg evresi ile ilişkili görülmüştür. Bu buluntular ile ilgili yerleşme yerine rastlanmamıştır.

7 — *İstanbul-Sarayburnu* : Arkeoloji Müzesi ek inşaatı için açılan temel çukurunda, N. Fıratlı tarafından yapılan derin sondajda, yüzeyden yaklaşık olarak 4 m. kadar derinde, ana toprağın hemen üzerinde el yapımı, üzeri parmak baskı izli kabartma bant bezemeli üç adet çanak çömlek parçası ile bir cilalı yassı balta bulunmuştur. Buluntular hafiri tarafından (Fıratlı 1973, s. 22) Son Tunç Çağı - İlk Demir Çağı geçiş dönemine tarihlenmektedir.

8. — *İstanbul-Çarşıkapı* : Bir temel çukurunda yapılan temizlik kazısında, Arkaik döneme ait buluntular ile birlikte, M.Ö. 3. bin yıl sonu ile

2. bin yıl başlarına ait olduğu ileri sürülen, Orta Kıbrıs uslubunda olduğu söylenen bir kap parçası bulunmuştur (Fıratlı 1958, s. 29, res. 9-10). Buluntu durumu tam olarak saptanamayan bu parçanın, daha sonraki bir karışıklık ile mi ilgili olduğu, yoksa orada o döneme ait bir dolgunun mu bulunduğu hafir tarafından belirtilmemiştir. Her ne kadar Tunç Çağlarında Akdeniz bölgesi ile Karadeniz arasında, deniz yolu ile olan ticaretin varlığı, Bulgaristan'da yapılan çeşitli araştırmalar ile ortaya konmuşsa da (Tonchéva 1973), bildiğimiz kadarı ile, şimdiye kadar Kıbrıs türü buluntulara bölgede hiç bir yerde rastlanmamıştır.

B— Yüzey Buluntuları :

1 — *Kınalı (Kanallı) Köprü* : İstanbul - Tekirdağ ana yolunda, Edirne yol ayrımında, Çanta Deresinin hemen yanında, taban ovasındaki bu alçak ve yayvan höyük D. French tarafından tespit edilmiş (French 1961, s. 103, res. 6 : 1-3) daha sonra da Kansu tarafından araştırılmıştır (Kansu 1963 a). Yüzey buluntularının tarihöncesi döneme ait olanlarını, iki parça dışında, yalnızca Troya I'e benzeyen bir tür çanak çömlek oluşturmaktadır. Geri kalan iki parçadan, French tarafından bulunmuş olan ip baskı izli örnek, Bulgaristan'daki çeşitli kazı yerlerinde ispatlandığı gibi, İlk Tunç Çağı başlarındaki kuzey, Kurgan etkilerini göstermektedir (Renfrew 1969, s. 17) Kansu tarafından bulunmuş olan diğer parça ise⁵ gerek yapım ve gerekse bezeme özellikleri bakımından diğerlerinden çok farklı özellikler göstermektedir; Kansu bu parçaların tarla sahibi tarafından kendisine verildiğini belirttiği için, bunların bu höyüğe mi ait olduğu, yoksa başka bir yerden mi bulunarak getirildiği bilinmemektedir. Tam bir benzeri bilinmeyen bu parçanın Troya I evresinden daha eski ve olasılıkla Son Kalkolitik Çağa ait olduğunu söyleyebiliriz.

2 — *Toptepe* : İstanbul - Tekirdağ arasında, Marmara Ereğlisinin 5 km. kadar batısında, deniz kıyısındaki doğal bir yükseltinin üzerinde bulunan bu höyük D. French tarafından tespit edilmiş (French 1966, s. 49, res. 5, res. 6) ve daha çok Troya I türü çanak çömlek vermiştir. French yüzeyde bulunan parçalar arasında, olasılıkla, Troya II - VI. tabaka buluntularına benzeyen parçaların olduğundan söz etmekte ise de, höyük yüzeyinde iki değişik zamanda yaptığımız yoğun toplamada, Troya I'den sonraya tarihlenebilecek tarihöncesi çanak çömleğe rastlıyama-

⁵ Kansu 1963 a, res. 2 ve 3'de görülen çizgi bezemeli parçaların tümü, aynı kaba ait birleşen parçalardır.

dık. Toptepe Troya I kültürünü Marmara'nın kuzey kıyılarında temsil eden en önemli yerleşme yerlerinden birisidir.

3 — *Selimpaşa Höyük* : İstanbul - Tekirdağ arasında, Selimpaşa köyünün 3 km. kadar batısında, bir derenin ağzındaki doğal yükseltinin üzerinde bulunan höyük D. French tarafından tespit edilmiştir (French 1965). Buluntuların hemen hemen tümü Troya I evresi çanak çömleği ile benzerlik göstermekte, ancak çark yapımı olan tek bir parça (French 1965, res. 13:1) French tarafından kurşuni renkli olarak tanımlanmıştır. Her ne kadar bu tanım Troya VI'dan itibaren görülen «Gri Minyan» malılarını hatırlatmakta ise de, Selimpaşa Höyük'de o döneme ait olabilecek başka parçalara rastlanmadığından, bu parçanın Klasik Çağa ait olduğunu söyleyebiliriz.

4 — *Şerefli Çiftlik* : İstanbul - Tekirdağ yolunda, Çorlu sapağının hemen doğusunda, Şerefli deresi kıyısında bulunan bu yayvan höyük de D. French tarafından bulunmuştur (French 1966). Bulunan çanak çömlek bütünü ile Troya I evresi özellikleri göstermektedir (res. 5).

5 — *Damnarca Çeşme* : Şerefli Çiftliğin 4,5 km. kadar kuzeyinde, Çorlu yolunun iki yanında kalan bu düz yerleşme yerinde D. French tarihöncesi çanak çömlek bulunduğunu bildirmekte ise de (French 1966, s. 49), her hangi bir parçanın tanımı ya da çizimi verilmediğinden daha fazla bilgi edinilememiştir. Yerleşmede yaptığımız yüzey toplamasında Klasik Çağdan daha eskiye tarihlenecek parçalara rastlanmamıştır.

6 — *Karaköçek* (Thamata) : Vize yakınlarında Karaköçek mevkiindeki bir kaya yükseltisi Dirimtekin tarafından (Dirimtekin 1963, s. 16-19) Orta Tunç Çağına ait bir kaya sunağı olarak tanımlanmıştır. Tarihlemeye katkıda bulunacak yüzey buluntularının eksik olmasına karşılık, Bulgaristan'da bulunmuş olan çeşitli kaya tapınakları (özellikle Fol ve Venedikov 1976, res. 1-19, 172-174) bu olasılığı arttırmaktadır. Yüzey araştırmalarımızda benzer bir kaya tapınağı (?) gene Vize'ye bağlı Soğucak köyü, Çeşmedere mevkiinde görülmüştür (res. 8-10).

7 — *Umurca Çiftlik* : Marmara Ereğlisi'nin 7-8 km. kadar kuzeyinde Umurca Çiftliğin yakınlarında bulunmuş olan ve halen İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan madeni bir oranın, tarihöncesi döneme ait olduğu ileri sürülmektedir (Fıratlı 1966, s. 224). Buluntu yeri ile ilgili başkaca bilgi yoktur.

8 — *Akbaş Şehitliği* : Çanakkale boğazına hakim bir yerde, Eceabat'ın 8 km. kadar kuzeydoğusunda, kayalık doğal bir yükseltinin üzerindeki yerleşme D. French tarafından bulunmuştur (French 1964, s. 37, res. 3-5). Yüzeyde açık bezemeli bir parça, mahmuzlu tutamaklar ve Kumtepe I a. türü çanak parçaları bulunmuştur. Yayınlanan parçaların çok az

olmasına karşılık, Akbaş Trakya'dan bilinen Beşiktepe-Kümtepe I a ile çağdaş tek yerleşme yeri olması bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

9 — *Asartepe* : Gelibolu - Eceabat karayolunun güneyinde, Eceabat'ın 15 km. kadar kuzeydoğusunda, Ilgartepe köyünün 3 km. kadar güneyindeki doğal bir yükseltinin üzerinde yer alan yerleşme D. French tarafından bulunmuştur (French 1964, s. 37). French'in anlatımına göre yerleşmede Troya I - VI. tabakaları arasına tarihlenecek parçalar bulunmaktadır; buna göre Trakya'da İlk Tunç Çağı kültür sıradüzenini denetlemek için, tabakalanma veren, önemli bir yerleşme olarak kabul edilebilir.

10 — *Davutpaşa Deresi* : İstanbul'un kuzeyinde, Kemerburgaz'ın kuzeydoğusunda, Davutpaşa deresi taraçalarında - Paleolitik Çağa ait oldukları sanılan, aşınmış bazı çakmaktaşı aletler bulunmuştur (Kansu 1963 b, s. 660, res. 10; Kökten 1963). Yayınlanmış olan buluntulara göre kesin bir yargıya varmak olanaksızdır; aynı bölgede 1980 yılında yapmış olduğumuz yüzey toplamalarında belirli bir çakmaktaşı yapım geleneğine bağlanamayacak bazı parçalar bulduk. Yoğun bitki örtüsü ile kaplı olan bu bölgenin, Paleolitik Çağ kültürlerinin anlaşılabilmesi için, ayrıntılı olarak araştırılması gerekmektedir.

11 — *Şarköy Çevresi* : Şarköy çevresinde, birisi 1 km. uzaklıktaki Karadeğirmen mevkiinde, diğeri Şarköy'den 15 km. uzaklıktaki Kızılca-terzi köyünün 7 km. batısında Buruneren ve Doğan Arslan çiftlikleri arasında Demirkapı mevkiinde iki taş balta bulunmuştur (Kurtoğlu 1938, s. 17). Ankara Arkeoloji Müzesinde olan ve biçim olarak ilginç özellikler gösteren bu baltaları Mansel (Mansel 1938, s. 23, res. 28) Troya II ile çağdaş kabul etmektedir. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzelerinde de, Şarköy'ün doğusunda Eriklice köyünde bulunduğu bildirilen bir taş kap vardır.

12 — *Karakoç* : İstanbul Arkeoloji Müzelerinde, Kırklareli'nin kuzeyinde, Karakoç köyü yakınlığında bulunduğu söylenen, olasılıkla Tunç Çağına ait, yayınlanmamış bir çömlek vardır.

C— Megalitik Anıtlar :

Trakya bölgesindeki megalitik anıtların varlığından ilk kez bu yüz yılın başlarında söz edilmiş olmasına karşılık (Bittel 1934, s. 30) bunlar 1930 yıllarına kadar fazlaca ilgiyi çekmemiştir. Bu yıllarda, genel olarak «dolmen» diye adlandırılan megalitik nitelikteki geçitli mezar odaları bazı çizim ve fotoğrafları ile birlikte yayınlanmış (Velkov 1938; Mikov

1933, s. 144-152), ancak o dönemde bunların tarihlendirilmesine yarayacak veriler olmadığından arkeoloji çevrelerinde fazlaca bir ilgi uyandırmamışlardır. İlginç olan Mikov'un (Mikov 1933, özellikle harita) Türkiye sınırları içinde kalan, Karakoç, Tastepe çevresi dolmenlerini de yayınlamış olması, ancak bunların hiç bir şekilde ilgi çekmemesidir⁶. İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan ana yolun bir az kuzeyinde başlıyan, Lalapaşa ilçe merkezinin hemen yanında bulunan, bir çoğu da köy yollarının kenarında dizili olan dolmenlerin, 1960 yıllarında Kansu tarafından yeniden bulununcaya kadar meğhul kalmış olmaları gerçekten ilginçtir. Ş.A. Kansu daha çok Lalapaşa ilçe sınırları içindeki dolmenleri tespit etmiş ve çeşitli kısa raporlar ile (Kansu 1963 c; Kansu 1969; Kansu 1971) 19 dolmenin fotoğraf ve tanımlarını yayınlamıştır. Bunların yanı sıra Kansu, köylülerden var olduğunu duyduğu 7 başka dolmenden söz de etmektedir. Daha sonraları Edirne Müzesi elemanlarınca⁷, yalnızca bir tanesi yayınlanan (Hoddinott 1981, res. 66) 5 tane yeni dolmen daha tespit edilmiştir.

Son yıllarda Balkan'larda bulunan dolmenlere genel bir ilgi artışı olmuş, çok sayıda dolmen ve dolmen tümülüsü kazılarak tüm ayrıntıları ile yayınlanmıştır (Delev 1980; Fol ve Venedikov 1976). Yunanistan'da, Meriç havzasının Türk sınırına yakın kısımlarında bulunan dolmenler ile birlikte (Triandafyllos 1973) Balkan'larda bilinen dolmenlerin sayısı 750'yi geçmiştir. Yapılan araştırmalar Balkan dolmenlerinin M.Ö. 2 bin yıl sonları ile 1. bin başlarına tarihlendiğini ve kendi içinde değişik bazı çeşitlerinin olduğunu göstermiştir.

Ş.A. Kansu, yukarıda sözü edilen araştırmalarında, dolmenler ile aynı coğrafi bölge içinde tek ya da toplu olarak büyük dikilitaşlar bulmuş ve bunların da megalitik kalıntılar ile birlikte olduğunu, olasılıkla menhir ve «kromlek» kalıntılarına ait olduklarını ileri sürmüştür. Bu tür dikilitaşlardan Bulgar yayınlarında hiç söz edilmemekte, Yunanistan'da ise (Triandafyllos 1973, res. 14) menhir ve dizi («alingment») olarak tanımlanmaktadır. Bu taşlar ile ilgili araştırma ve belgeleme çalışmaları şimdilik çok yetersiz olduğundan, bunların nitelik ve devirleri ile ilgili bir şey söylemek olanaksızdır.

Görüldüğü gibi Trakya'nın Türkiye kesiminden bilinen tarihöncesi buluntu ve yerleşme yerlerinin toplam sayısı yalnızca 20 tanedir. Bunun

6 Bittel 1934, dip not. 1'de dolmenlerin varlığı ile ilgili olan, ancak yasak bölge kapsamı içinde olduğundan tahkik edilemeyen, bazı bilgilerin varlığını belirtmektedir.

7 Bu konuda topladıkları bilgiden yararlanmamıza izin veren Edirne Müzesi elemanlarına teşekkürü borç biliriz.

Paleolitik Çağın başından Demir Çağı içlerine kadarki yaklaşık 2 milyon yıllık bir zaman sürecini kapsadığı, bilinen yerlerin büyük bir çoğunluğunun az sayıdaki parça ile tanınan yüzey toplamaları, bir kısmının Umurca Çiftlik gibi münferit buluntu yerleri ya da Safaalanı gibi kurtarma çalışmaları olduğu, Çardakaltı ile Yarımburgaz deneme kazılarının kısa ön raporlar şeklinde, Alpullu, Hasköy'ün ise ancak haber olarak yayınlandığı göz önünde tutulursa Trakya ile ilgili bilgilerimizin yok denecek kadar az olduğu açıkça belli olur. Kazı yerleri içinde tabakalanma veren tek yer olan Karaağaçtepe ise savaş koşulları altında çalışılmış, bugün için, yerleşme yerinin önemli olduğunu anlamamızdan pek fazla bir anlam taşımayan bir araştırmadır. Balkan ülkelerinde son 20 yıl içinde sayıları artan kazı ve araştırmalar göz önüne alınırsa, en son deneme kazısının 1964 yılında yapıldığı Türkiye Trakya'sı ile ilgili değerlendirme yapmanın güçlükleri ortaya çıkar.

Trakya'daki arkeolojik araştırmaların azlığına karşılık coğrafyası, çeşitli açılardan oldukça ayrıntılı olarak ele alınmıştır (bu konuda toplu bilgi ve yayın dizini için Darkot ve Tuncel 1981). Ortaya koydukları sonuçlar bakımından Trakya'nın kültür tarihi için belirleyici etkisi olan ve arkeolojik kalıntıların değerlendirilmesinde önem taşıyan O. Erol ile S. Erineç'in araştırmalarından kısaca söz etmekte yarar vardır.

O. Erol ve S. Erineç, ayrı ayrı yaptıkları araştırmalarda, hemen hemen aynı sorunları ele almış ve birbirine çok yakın sonuçlara varmışlardır. İstanbul ile Çanakkale boğazlarının jeomorfolojik özelliklerini, geçirdikleri evrimi ve Marmara ile Karadeniz'in su düzlemlerindeki değişiklikleri ele alan bu araştırmalar ayrıntılı olarak yayınlanmıştır (Erineç 1954; Erineç 1978; Erol 1976; Erol 1980). Bu araştırmaların sonuçlarına göre Çanakkale ve İstanbul Boğazları, dünyada buzul ve buzularası dönemlere bağlı olarak değişen deniz su düzlemlerinin etkisi ile soğuk dönemlerde kapanmakta ve bunun doğal sonucu olarak Akdeniz'in tuzlu suları Karadeniz'e geçememektedir. Marmara ve Karadeniz'in giderek yarı tuzlu ve tatlı su gölleri durumuna dönüştükleri ve genellikle alçak kıyı şeritleri ile bilinen bu dönemlerde, su seviyesinin bugüne oranla önemli ölçüde alçaldığı anlaşılmıştır. Buna karşılık buzulların erimesi ile dünyada genel olarak yükselen deniz seviyeleri, Çanakkale Boğazının jeomorfolojik özellikleri nedeni ile Marmara ve Karadeniz'i gecikmiş olarak etkilemiş, ancak Karadeniz'de çoğalan sulara bağlı olarak, bir süre için, Marmara ve Karadeniz'deki tatlı su göllerinin seviyeleri bugüne oranla bir az daha yükseğe varmıştır. Deniz seviyelerindeki yükselme belirli bir düzleme vardığında Çanakkale boğazı yarılmakta ve Akdeniz ile Marmara arasındaki su alış verişini gerçekleştirebilmektedir. Gerek Marmara ve

gerekse Karadeniz kıyılarında, tuzlu su dönemlerine ait, bugünkünden çok daha yüksek kıyı taraçaları tespit edilmiştir.

4. zaman içinde, buzul ve buzul arası dönemlere bağlı olarak bir kaç kez tekrar eden bu olay, kuşkusuz ki bölgenin Paleolitik Çağı yerleşme yerleri açısından büyük bir önem taşımaktadır. M.Ö. yaklaşık olarak 12 bin yıllarında, deniz seviyeleri bugüne oranla 70 m. kadar daha alçak iken başlayan en son değişiklik, M.Ö. 7 bin ile 5 bin yılları arasında, Marmaraya tuzlu suların girmesi ile ilk aşamasını tamamlamış, M.Ö. 3. bin yıl başlarında ise Marmara ile Karadeniz'in deniz su düzlemleri bugüne oranla 3-5 m. kadar daha yükseğe çıkmıştır.

İlk Tunç Çağının başlarına kadar süren bu olayın, tarihöncesi kültürler ve bunların yayılımı bakımından taşıdığı önemi şu şekilde özetleyebiliriz :

- 1 — Deniz düzlemlerinin alçak olduğu soğuk dönemlerde Marmara ve Karadeniz suları daha az tuzlu ve hatta tatlı olan göl durumuna dönüşecek, Trakya'nın kapladığı alan, özellikle güneye doğru önemli ölçüde genişleyecektir. Hiç bir zaman tam buzullanmanın etkisi altında kalmayan Trakya'nın, özellikle iklimin yumuşamaya başladığı ancak tuzlu suların henüz giremediği ilk buzul sonrası dönemde insanlar için çok çekici bir bölge olduğunu söyleyebiliriz.
- 2 — Özellikle Marmara denizinin su düzleminin bugüne oranla yükseldiği dönemlerde Asya ile Avrupa arasındaki geçişin, olanaksız duruma gelmese bile çok güçleşeceği bellidir. M.Ö. 5 ile 3. bin yılları arasında olduğu bilinen 5 m. lik bir seviye yükselmesi bile Marmara'nın kuzey ve doğu kıyılarındaki alçak bir çok vadi tabanının su ile kaplanması ya da bataklık haline gelmesi için yeterlidir.
- 3 — Marmara ile Karadeniz'in değişim süreci içinde olduğu dönemlerde, yani tatlı sudan tuzluya, ya da tersine dönüştüğü sırada, deniz canlılarının değişiklikten önemli ölçüde etkilendiğini, bir çok türlerin öldüğünü ve kıyıların bir süre için oturulamaz durumda kaldığını söyleyebiliriz.
- 4 — Deniz seviyelerindeki değişiklik, doğal olarak Marmara ve Karadenize dökülen akarsuların yataklarını kazmaları ya da doldurmaları şeklinde etki yapacak, bu da, yükselen deniz seviyesinin kıyı yerleşmeleri üzerinde etkili olduğu gibi, iç bölgelerdeki Paleolitik Çağ yerleşmelerinin geniş ölçüde tahribi ile sonuçlanacaktır.

Trakya'da deniz seviyeleri ile ilgili olarak yürütülen araştırmalara paralel olarak, maalesef, eski doğal çevre ile ilgili hemen hemen hiç bir

inceleme yapılmamış, ancak komşu bölgelerdeki araştırmalardan (toplu bilgi için Esin 1979) yararlanarak bazı genellemeler yapılabilmektedir.

Yukarıda sıralanan arazi çalışmalarının yanı sıra Trakya'yı genel kültür tarihi açısından ele alıp değerlendiren bazı araştırmalar da bulunmaktadır (Mansel 1938; Erinc 1972; Erzen 1972; Esin 1981). Ancak, bunlar da, eldeki veriler yetersiz olduğundan, Trakya'nın tarihöncesi çağlarına tam bir açıklık getirememişlerdir.

BALKANLAR VE ANADOLU'DAKİ SON ARKEOLOJİK GELİŞMELER VE TRAKYA

Trakya'dan şimdiye kadar yayınlanmış olan buluntu yerlerine ve bölgenin coğrafi konumunun önemine değindikten sonra, son yıllarda Anadolu ve Balkan ülkelerinde ortaya çıkartılan tarihöncesi çağlara ait yeni bulguların ışığında, çözümü geniş ölçüde Trakya'dan elde edilecek verilere bağlı olan bazı sorunlara, kronolojik bir sıra içinde değinmekte yarar vardır. Burada bütün sorunların, tüm yönleri ile ele alınması, kuşkusuz ki olanaksızdır; bu nedenle daha çok son yıllarda çeşitli biçimlerde ele alınan ve arkeolojik tartışmalarda güncelliğini koruyan sorunları ortaya koymaya çalışacağız.

1 — *Paleolitik ve Epi-Paleolitik* : Bölgenin Paleolitik ve bunu izleyen, en son paleolitik ya da daha yaygın olarak Epi-Paleolitik olarak adlandırılan dönemleri tümü ile bir sorundur. Yakın zamanlara kadar dünyanın bu bölgesinde Paleolitik Çağ insanların yaşamadığı, ya da en azından bu bölgenin insan evriminde önemli bir yerinin olmadığına inanılmakta iken, son yıllarda Yunanistan, Bulgaristan ve özellikle Romanya'da ortaya çıkartılan Paleolitik Çağ buluntuları⁸ bu görüşü geniş ölçüde değiştirmiş, tam olmasa bile Paleolitik Çağ buluntu toplulukları belirlenmeye başlamıştır. Bu arada Yunanistan'da bulunmuş olan el baltalı buluntu toplulukları (Higgs 1964) ve İstanbul Boğazının doğu yakasında bulunan Acheul türü aletler (Jelineck 1980) bölgenin Paleolitik Çağın başlarından beri yerleşildiğini göstermiştir. Orta ve Üst Paleolitik Çağın ilk başlarında Doğu Avrupa'da yaygın olarak görülen Moustier ve Levallois türü buluntu topluluklarını, Anadolu ile karşılaştırmak için şimdilik elimizdeki veriler çok yetersizdir. Antalya bölgesi dışında Batı ve

8 Doğu Avrupa Paleolitik Çağ buluntu toplulukları ile ilgili toplu bilgi ve yayın dizini için Bhattacharya 1977, s. 65, 130 v.d., 271 v.d.; Paunescu 1970; Sirakov 1974; Tringham 1971, s. 24-67; Valoch 1968.

Orta Anadolu'da bu dönem yalnızca münferit bazı yüzey buluntuları ile bilinmektedir. Doğu Avrupa'da ve özellikle Karadeniz kıyıları boyunca Üst Paleolitik'de görülen Aurignac ve Doğu Gravette türü buluntu topluluklarının Anadolu ile ilişkileri de şimdilik belirsizdir.

Epi-Paleolitik Çağ ise bölge için özel bir önem taşımaktadır. Yaklaşık olarak Orta Doğu'daki Mezolitik Çağın karşıtı olan bu dönemde Doğu Avrupa'da da ilk üretimciliğin ortaya çıkmasına yol açan çevresel ve kültürel ortamın olup olmadığı, son buzul çağından sonra ortaya çıkan buluntu topluluklarının Paleolitik çağ kültürlerinin devamı mı, yoksa değişen çevre koşullarına göre uyarlanmış «neolitikleşme» süreci içindeki topluluklar mı oldukları bir çok araştırmacı tarafından değişik biçimlerde ele alınmıştır (Berciu 1958; Cambazov 1964; Tringham 1971, s. 25-67; Kozłowski 1973). Bu konuda Trakya ve Marmara bölgelerinden elde edilecek veriler, her şeyden önce Anadolu ile bağlantının kurulmasını sağlayacağından önem taşımaktadır.

2 — *Neolitik Çağ* : Özellikle son 10 yıl içinde en çok tartışılan konulardan birisi de besi üretimine ve yerleşik köy yaşantısına dayalı ekonomik düzenin ve buna bağlı olarak tarıma alınan bitkiler ile evcilleştirilen hayvanların ve ilk çanak çömleğin Avrupa'da ne şekilde ortaya çıkıp yayıldığıdır⁹. Bunun Anadolu'dan gelen göçler, kültür alış verışı ile yayıldığı ileri sürüldüğü gibi, bölgedeki yerel gelişme ile ilgili olduğu da söylenmektedir.

Genel olarak Balkanlar'da görülen en-eski çanak çömleğin Karanovo I - Starcevo türü boya bezemeli ve oldukça gelişkin olduğu ve bu nedenle bunun yerel bir gelişme olmadığı belirtilmekte ise de, Romanya'da Dirtu Ceahlău. (Paunescu 1958), Bulgaristan'da Kazanlık (Theocharis 1971, s. 16) ve Poljanica yaylasında (Todorova 1981, çizelge 2) boya bezemeli çanak çömlekten daha eski, kaba çanak çömleğin bulunduğu söylenmektedir. Marmara bölgesinde bulunan Fikirtepe - Pendik türü buluntu toplulukları (Özdoğan 1982) bu soruna, kısmen de olsa çözüm getirecek niteliktedir. Pendik - Fikirtepe yerleşmelerinde bulunan çanak çömleğin Orta Anadolu ile benzerlik göstermesine karşılık, yontmataş gibi diğer buluntu türlerinin bölgenin yerel Paleolitik Çağ yapım geleneğini yansıtmaması, çanak çömlek gibi yeniliklerin, hiç değilse Marmara bölgesine, toplumsal bir hareket ile değil, kültür etkilenimi ile geldiğini göstermektedir.

9 Toplu bilgi ve yayım dizini için Esin 1979; Esin 1981; Dolukhanov 1973; Dennell 1978.

Ancak şimdiye değin Balkan'larda Fikirtepe ile benzerlik gösteren çanak çömlek topluluklarına rastlanmamış olması, Marmara bölgesinde ise boya bezemeli Neolitik çanak çömleğin bulunmaması üzerinde durulması gerekli olan sorunlardır. Bezeme olduğu kadar kap biçimleri bakımından da Anadolu'daki Hacılar ile Yunanistan'daki Sesklo ve Balkan ülkelerindeki Starčevo-Karanovo I çanak çömleği arasındaki benzerlikler oldukça belirgindir (Mellaart 1975, s. 248-249; Theocharis 1973, s. 46 v.d.). İki bölge arasındaki bağlantının en kolay yoldan, yani Trakya üzerinden olduğunu düşünmek daha akla yatkın gelmekte ise de, şimdiye kadar ne Marmara bölgesinde, ne de Bulgaristan ve Yunanistan'ın Trakya'ya yakın bölgelerinde boya bezemeli Neolitik Çağ buluntu topluluklarına rastlanmamıştır (Theocharis 1971, s. 16). Bu duruma, yukarıda değinilmiş olan, Marmara Denizi ile Boğazlarda yer alan değişikliklerin neden olduğunu ve Anadolu Balkan bağlantısının Ege adaları yolu ile gerçekleştiğini düşünebiliriz. Olasılıkla, Marmara kıyılarında Fikirtepe türü yerleşmelerin son bulmasına da aynı olay yol açmıştır.

Anadolu'da Hacılar, Balkanlarda ise Starcevo, Karanovo II türü boya bezemeli çanak çömleğin bulunduğu yerleşme yerlerinin hemen hemen tümünün tahrip olması ve bunun yerine, gerek Balkan ülkelerinde daha ilkel görünüşlü, siyah renkli çanak çömleğin kullanıldığı buluntu topluluklarının gelmesi bölgeye dışarıdan gelen göç dalgaları ile açıklanmıştır. Theocharis (1973, s. 90) bu dönemde Anadolu, Ege ve Balkanlardaki gelişmenin birbirinin hemen hemen aynı olduğunu, daha önceleri iskân edilmeyen, beslenme bakımından kendi kendine yeterli olamayacak bölgelerde de yerleşme yerlerine rastlanmasından, gerek nüfusun bölgede önemli ölçüde arttığını ve gerekse bölgeler arası ilişkilerin çoğaldığını belirtmektedir. Her ne kadar bu göç dalgasının kuzeyden geldiği söylenmekte ise de, Theocharis haklı olarak boya bezemeli çanak çömleğin yerini alan Veselinovo, Karanovo III ya da Vinca Pločnik olarak adlandırılan çanak çömlek türünün kuzey bölgelerde görülmediğini, bunun büyük bir olasılıkla Trakya'daki yerel bir topluluğun yayılması ile ilgili olduğunu ileri sürmektedir (Theocharis 1971, s. 18). Anadolu ile Balkan'lar da hemen hemen her yerde boya bezemeli çanak çömleğin kullanıldığı dönemde Trakya ile yakın çevresinde buna hiç rastlanmamış olması, yüzyet araştırmaları sırasında Trakya'da en çok rastlanan çanak çömlek türünün Veselinovo III türü olması, şimdilik bu görüşü destekler niteliktedir.

3 — *Kalkolitik Çağ* : Kalkolitik Çağ Trakya ve Batı Anadolu'nun en az bilinen tarihöncesi devirleri arasındadır. Son yıllarda, bu devir ile ilgili olarak özellikle Bulgaristan'da yoğunlaşan araştırmalara dayanıla-

rak Kalkolitik Çağ Balkan kültürlerinin, uygun iklim ve çevresel koşullardan yararlanarak (Hoddinott 1981, s. 22) çok ileri bir düzene vardığı ve Orta Doğu'daki uygarlık merkezleri ile rakip olacak duruma yükseldiği ileri sürülmekte; ve özellikle, başta Varna mezarlığı buluntuları olmak üzere (Georgiev ve Lazarov 1978) maden teknolojisinin çok ileri bir düzeye eriştiğine (özellikle Renfrew 1969), bir tür resim yazısı olduğu ileri sürülen Tartarya, Gradeşnitsa gibi yerleşmelerde bulunan tablet ve işaretlere¹⁰, anıtsal nitelikte olduğu tapınak ve büyük yerleşmelere (Gimbutas 1973, s. 11 v.d.) değinilmektedir.

Balkan ülkelerinde Meriç, Gumelniça, Cucuteni gibi adlar ile 100'ün üzerindeki kazı yerinden tanınan bu döneme ait Batı Anadolu'da yalnızca Beycesultan ile son yıllarda yapılan Kuruçay kazıları bulunmaktadır. Bunlara dayanarak sonuca varmak olanaksız ise de, özellikle Son Kalkolitik Çağda Batı Anadolu ve Marmara bölgesinin Balkanlardan çok Ege ile ilişki içinde olduğu, güçlü bir olasılık gibi gözükmektedir.

4 — *Tunç Çağı* : Balkan yarımadasında Karanovo VI, Gumelniça kültürleri ile temsil edilen Son Kalkolitik Çağ tabakalarının Karadeniz'in kuzeyinden gelen göç dalgaları tarafından tahrip edildiği (Hoddinott 1981, s. 31) ve hatta bu göç dalgasının Orta Anadolu'ya kadar etkili olduğu (Gimbutas 1973, s. 15) söylenmektedir. Büyük Güllücek, İkiztepe çanak çömleği ile Balkan buluntuları arasındaki benzerliklerin bu olayla mı ilgili olduğu her halde ara bölgelerdeki araştırmalar ile ortaya çıkacaktır.

Marmara'nın kuzey kıyıları da dahil olmak üzere, tüm kuzeybatı Anadolu'da yoğun olarak görülen Troya I türü çanak çömlek ile Orta Avrupa, ve özellikle Macaristan buluntu topluluklarının benzerliği üzerinde çok durulmuş (özellikle Kalicz 1963) Baden Kostelac, Lengyel (Hood 1973) ve Tripolye (Hoddinott 1981, s. 35 v.d.) ile karşılaştırılmış; bu benzerliklerin Anadolu'dan Avrupa'ya mı, yoksa ters yönde mi olduğu üzerinde durulmuştur (Renfrew 1971). Bu konu da, ara bölgelerdeki bilgiler yetersiz olduğundan, kesin bir çözüme kavuşmamıştır.

Troya İlk Tunç Çağı tabakalarının Bulgaristan Karanovo - Ezero tabakanması ile bağdaştırılması da bir sorun olarak kalmıştır; çeşitli kap biçimlerine dayanılarak değişik görüşler ileri sürülmüştür (Mellaart 1960; Merpert 1966; Renfrew 1970; Katinčarov 1974). İlginç olan Bulgaristan yerleşmelerinde genellikle Troya kap biçimlerinin yaygın olmamasına karşılık «depas» ve «askos» gibi belirli kap türlerinin görülmesidir.

10 Toplu bilgi ve tarihleme ile ilgili tartışmalar için Tringham 1971, s. 142 not. 88; Todorova 1978, s. 85; Vlassa 1969; Gimbutas 1973, s. 12.

Anadolu ile Doğu Avrupa arasındaki ilişkilerin niteliği şu andaki bilgilerimizle çözülmesi olanaksız bir sorun gibi gözükmektedir.

Gerek Batı Anadolu ve gerekse Ege, Balkan yerleşmelerinde, İlk Tunç Çağının bitiminden önce yeni bir tahrip dalgasının etkili olduğu ve bir çok yerleşmenin terk edildiği bilinmektedir¹¹. Karadeniz'in kuzeyinden, Kurgan kültürleri ile ilişkili olduğu ileri sürülen, ve Orta Anadolu'ya kadar etkili olduğu söylenen bu göç dalgası (özellikle Gimbutas 1965; Gimbutas 1973) Indo-Avrupa'lı kavimlerin bölgeye ilk girişleri olarak belirtilmektedir.

Orta ve Son Tunç Çağları ile ilgili sorunlar, tarihi coğrafya ile ilgili sorunları da içerdiğinden, daha da karmaşık bir durumdadır. Marmara'nın güneyinde Troya'da Miken çanak çömleğinin oldukça çok sayıda bulunmasına karşılık Ege'nin kuzey kıyılarında bu tür buluntulara rastlanmamış olması (Theocharis 1971, s. 30), Trakya'dan da şimdiye kadar Miken türü buluntunun bilinmemesi, açıklanması güç bir durum ortaya çıkartmıştır. Ege ve Anadolu ile Orta - Kuzey Avrupa arasında 2. bin yılda ticari ilişkilerin olduğu bilinmekte (Gimbutas 1965, s. 57 v.d., s. 71 v.d.) ve hatta Baltık Denizi kıyısında Şernai'de belirgin Hitit özellikleri gösteren bir de heykelcik bulunmaktadır (Gimbutas 1965, s. 89, lev. 16). Bu durumda Trakya'nın, Miken ve Hitit dünyası ile Avrupa arasındaki ticarete, bu ister deniz ister kara yolu ile gerçekleşmiş olsun, önemli bir yer tutmuş olması gerekmektedir. Son zamanlarda Ahhiyawa ülkesini Trakya'ya yerleştiren görüş (Mellaart 1968) doğru ise, Trakya'da ve Marmara denizinin çevresinde önemli 2. bin yıl yerleşmelerinin bulunması gerekir; oysaki şimdiye değin Troya'dan başka önemli sayılabilecek buluntu yeri bulunmamıştır.

Trakya ile ilgili olarak Son Tunç Çağı ile İlk Demir Çağı arasındaki geçiş dönemi için söylenebilecek şey, bölgenin kuzeyden güneye doğru gelen büyük göç dalgalarının Anadolu'ya geçmesinde önemli bir yer tuttuğudur (bu dönemle ilgili bilgi için Hoddinott 1981, s. 68 v.d.; Coles ve Harding 1979, s. 389 v.d.) Troya VII b 2 tabakasında görülen «yumrucuklu» çanak çömleğin (Stefanovich 1974) Trakya dolmenlerinde (Fol ve Venedikov 1976) Romanya'nın kuzeyinde (Hoddinott 1981, s. 68 v.d.) görülmüş olması geniş bir alanın aynı etki bölgesi içine girdiğini göstermektedir.

İstanbul Üniversitesi Prehistorya Kürsüsü tarafından Trakya'da yapılmakta olan yüzey araştırmaları ile, yukarıda sayılan tür sorunların çözümüne katkıda bulunmak ve ayrıca Trakya'nın tarihöncesi çağlarda

11 Toplu bilgi için Crossland ve Birchall 1973.

ki kültür sıradüzenini belirlemek amacı güdülmektedir. Ancak, bölgede hızla genişleyen yerleşme alanları, turistik tesisler ve sınai alanlarının yol açtığı tahribat karşısında, bu araştırmaları çok gecikmiş olarak sayabiliriz.

Araştırmalarda şimdiye değin 70 kadar tarihöncesi yerleşme yeri saptanmış ve buralardan toplanan yüzey buluntularının değerlendirilmesine başlanmıştır. Toplanan malzeme yüzeyden elde edildiği için, Trakya ile ilgili bir çok soruna kesin çözüm getirmesi beklenmemelidir. Ancak, hiç değilse şimdiye kadar bilinmeyen bölge olarak kalan Trakya'da ne tür buluntuların olduğu, nelerin ise olmadığı ortaya çıkacak, sınırlı da olsa bazı sorunların çözümüne yardım edebilecektir. Araştırmalar ilerledikçe çeşitli konuları daha ayrıntılı olarak sunma olanağı bulacağımızı umut etmekteyiz.

Y A Y I N L A R

Arık, R.O. «1936'da Yapılan Hafriyatlar, Alpullu (Trakya) Hafriyatı», 1940 *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi* IV, s. 242-243.

Batović, S., *Stariji Neolit u Dalmaciji*, Zadar, Societas Archaeologica 1966 *Iugoslaviae Svezak* 11.

Benać, A., «Les influences Méditerranéennes sur le Neolithique des Balkans du Nord-Ouest», *Bericht über den V. Internationales Kongress für vor-und frühgeschichte*, Hamburg, s. 75-88.

Berciu, D., «Neolithic preceramic in Balcani», *Studii și Cercetari de Istorie* 1958 *Veché* IX : 1, s. 91-100.

Bhattacharya, D.K., *Paleolithic Europe*, Humanities Press, Anthropological Publications, Ousterhout. 1977

Birnbaum, H. ve S. Vryonis, *Aspects of the Balkans, Continuity and Change*, Mouton, the Hague. 1972

Bittel, K., *Prehistorische Forschung in Kleinasien, Istanbuler Forschung* 1934 6.

Blegen, C., «The Royal Bridge», S. Weinberg (yay), *The Aegean and the Near East, Studies Presented to Hetty Goldman*, New York, s. 32-35. 1956

- Carter, F.W., *An Historical Geography of the Balkans*, Academic Press, 1977 London.
- Cambazov, N., «Proučvaniya na paleolitnata i mezolitnata kultura v Bulgarije», *Arkheologiya* (Sofya) VI, no. 3, s. 74.
- Černik, E.N., *Gornoye Oyelo i Metallurgiya v Orovneyšey Bolgarii*, 1978 Arheoločeskiy Institut, Sofya.
- Childe, V.G., *The Dawn of European Civilization*, New York. 1939
- Chropovský, B. (yayınlayan), *Symposium über den Lengyel Komplex und die Benachbarten Kulturen*, Študijné Zvesti 17, Nitra. 1969
- Clark, D., «Radiocarbon Dating and the Expansion of Farming Culture from the Near East over Europe», *Proceedings of the Prehistoric Society XXXI*, s. 58-73). 1965
- Coles, J.M. ve A.F. Harding, *The Bronze Age in Europe*, Methuen, London. 1979
- Crossland, R.A. ve A. Birchall (yayınlayan), *Bronze Age Migrations in the Aegean*, Duckworth. 1973
- Darkot, B. ve M. Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İst. Üniv. Coğrafya Enst. yay. 118, İstanbul. 1981
- Delev, P., «The Megalithic Monuments of Ancient Thrace» J. Pest ve N. de Vries (Yayınlayan), *Interaction and Acculturation in the Mediterranean*, B.R. Grüner, Amsterdam. 1980
- Demangel, R., *Le Tumulus dit de Protésilas*, E.de Boccard, Paris. 1926
- Dirimtekin, F., «Trakya'da Safaalanı Yakınında Bulunan Eserler», *Türk Arkeoloji Dergisi X : 2*, s. 56-57, res. 1-6. 1960
- 1963 «Vize (Bizye, Bizye)», *Ayasofya Müzesi Yıllığı 5*, 1963, s. 16-19.
- Dolukhanov, P.M., «The Neolithization of Europe : a Chronological and Ecological Approach», C. Renfrew (yayınlayan), *The Explanation of Culture Change, Models in Prehistory*, Duckworth. 1973
- 1979 *Ecology and Economy in Neolithic Eastern Europe*, Duckworth.

- Erinç, S., «The Pleistocene History of the Black Sea and the Adjacent
1954 Countries with Special Reference to Climatic Changes», *Review of the Geographical Inst. (İstanbul)* 1, s. 84-133.
- 1978 «Changes in the Physical Environment in Turkey Since the End of the Last Glacial», W.C. Brice (yayımlayan), *The Environmental History of the Near and Middle East Since the Last Ice Age*, Academic Press, London, s. 87-110.
- Erol, O., «Quaternary Shoreline Changes on the Anatolian Coasts of the
1976 Aegean Sea and Related Problems», *Bull. Soc. Géol. France* XVIII, s. 459-468.
- 1980 «Late Quaternary Water Exchange Between the Eastern Mediterranean and the Black Sea», *Nature* 285, s. 537-541.
- Erzen, A., «Eski Çağ Tarihinde Marmara Denizi ve Boğazlar», *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 1, s. 57-62.
- Esin, U., *İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa : I, Doğal Çevre Sorunu*, İst. Ün. Ed. Fak. yay. 2507.
- 1979
- Esin, U., *İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa : II Kültürler Sorunu*, İst. Ün. Ed. Fak. yay. 2681.
- 1981
- Fıratlı, N., «Müzedden ve İstanbul'dan Haberler: Çarşıkapı'da Bulunan
1958 Prehistorik Keramik», *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı* 8 - s. 29-30, res. 9-10).
- 1966 «Kısa Arkeolojik Haberler : Trakya'dan Buluntular», *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı* 13-14, s. 223-4.
- 1973 «New Discoveries Concerning the First Settlement of Byzantium», *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni* Nisan-Haziran, s. 21-25.
- French, D., «Late Chalcolithic Pottery in North-West Turkey and the
1961 Aegean», *Anatolian Studies* XI, s. 99-141.
- 1964 «Surface Finds : c) Akbaş, d) Asartepe», *Anatolian Studies* XIV, s. 36-37.
- 1965 «Recent Archaeological Work in Turkey: Surface Finds from Various Sites», *Anatolian Studies* XV, s. 34-39.
- 1966 «Recent Archaeological Research in Turkey, Further Discoveries in Thrace», *Anatolian Studies* XVI, s. 49-50.

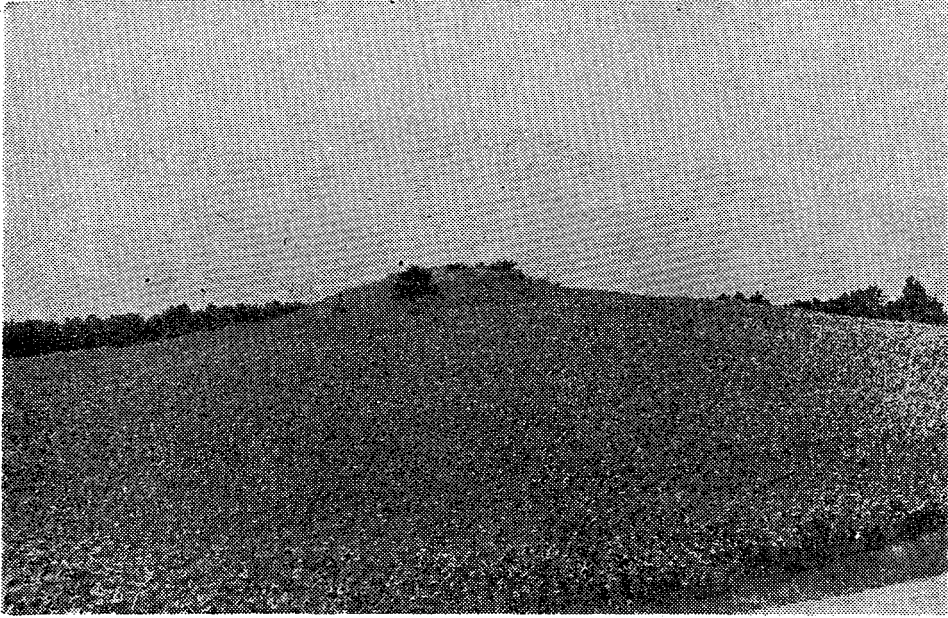
- Garasanin, M., *Hronologija Vinčanske Grappe*, Ljubljana.
1951
- 1956 «Die Bestattungssitten im Balkanischen - Anatolischen Komplex der jüngeren Steinzeit», *Glasnik Zemaljskog Muzeja Sarajevo* XI, s. 205-236.
- 1961 «The Neolithic in Anatolia and the Balkans», *Antiquity* 35, s. 271-281.
- 1963 «Ein Beitrag zur Kenntnis der Frühneolithischen Verbindungen des Balkans und Vorderasien», *Archaeologia Jugoslavica* IV, s. 1-4.
- 1971 «Genetische und Chronologische Probleme des Frühkeramischen Neolithikums auf dem Mittleren Balkan», *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Beograd*, s. 73-84.
- Georgiev, G.I. ve M. Lazarov (yayınlayan), *Die Nekropole in Varna und die Probleme des Chalkolithikums*, *Internationales Symposium, Varna 1976*, *Studia Praehistorica* 1-2, Sofya.
- 1978
- Gimbutas, M., *Bronze Age Cultures in Central and Eastern Europe*, Mouton, London.
1965
- 1972 «The Neolithic Cultures of the Balkan Peninsula», *Aspects of the Balkans : Continuity and Change*, Mouton, the Hague.
- 1973 «Old Europe c. 7000-3500 B.C. : The Earliest European Civilization Before the Infiltration of the Indo-European Peoples», *Journal of Indo-European Studies* I, s. 1-20.
- Hauptmann, H., «Forschungsbericht über die Ausgrabungen und Neufunde zur Agäischen Frühzeit : das Festland und die Kleineren Inseln», *Archäologischer Anzeiger* 86, s. 348-387.
1971
- Higgs, E.S.
- 1964 «A hand-axe from Greece», *Antiquity* 38, s. 54.
- Hoddinott, R.F., *The Thracians*, Thames und Hudson, Ancient Peoples and Places, London.
1981
- Hood, S.
- 1967 «The Tartaria Tablets», *Antiquity* 41, s. 99-113.

- 1973 «The Baden Culture in Relation to the Aegean», B. Chropovsky (yayınlayan), *Symposium über die Entstehung Chronologie der Badener Kultur*, s. 111-130.
- Jelineck, A., «İstanbul Boğazının Doğu Yakasındaki Vadilerden Paleolitik Buluntular», H. Çambel ve R. Braidwood (yayınlayan), *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları I*, İst. Ün. Ed. Fak. yay. 2589, s. 309-318.
- Ivanov, I.S., Razkopki na Varnenskiya eneoliten nekropol prez 1972», 1975 *Izvestiya na Narodniya Muzei*, Varna XI, s. 1-18.
- Kalicz, N., *Die Pécelér (Badener) Kultur und Anatolien*, Akadémiai 1963 Kradé, Budapest.
- Kansu, Ş.A., «Kanallı Köprü (Silivri) Kalkolitiğine ait Yeni Keramik 1963 a Belgelerde Heraeum? un Yeri», *Bulleten XXVII*, no. 106, s. 289-296.
- 1963 b Marmara Bölgesi ve Trakya'da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar», *Bulleten XXVII*, no. 108, s. 657-671.
- 1963 c «Edirne'nin Lalapaşa-Büyünlü Dolmenleri Hakkında İlk Not», *Bulleten XXVII*, no. 107, s. 491-492.
- 1964 «Marmara Bölgesi ve Trakya'da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar», *Atatürk Konferansları I*, s. 205-214.
- 1969 «Edirne'de Bulunan Dolmenler ve Dikilitaşlar Hakkında Yeni Gözlemler», *Bulleten XXXIII*, no. 132, s. 577-579.
- 1971 «Edirne'nin Lalapaşa Çevresindeki Kalkansöğüt, Vaysal, Karagöl Dolmenleri», *Bulleten XXXV*, no. 138, s. 124-136.
- 1972 «Yarımburgaz (Küçük Çekmece - İstanbul) Mağarasında TTK Adına Yapılan Prehistorya Araştırmaları ve Tuzla Kalkolitiğinde Yeni Gözlemler», *VII. Türk Tarih Kongresi, 1970 I*, TTK, Seri IX, no. 7, Ankara.
- 1977 «Marmara ve Trakya Bölgesinde Tarihöncesi Araştırmaları», *Bulleten XLI*, no. 163, s. 628-630.
- Katinčarov, R., «Periodizačiy i karakteristika na kulturata prez bron-zovata epoha v Yujna Bulgariya», *Arkheologiya* (Sofya) XVI, no. 1, s. 1-22.

- Kozłowski, S. (yayınlayan), *The Mesolithic in Europe*, University Press, 1973 Warsaw.
- Kökten, K., «İstanbul Batısında Eski Taş Devrine ait Yeni Buluntular», 1963 *DTCF Dergisi* XX, no. 3-4.
- Kurtoğlu, F., *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, Edirne ve Yöresi, Eski Eserleri 1938 Sevenler Kurumu Yay., No. 3, İstanbul.
- Mansel, A.M., «Les fouilles de 1936-37 en Thrace», *La Turquie Kemaliste*, 1937 s. 36-46.
- 1938 *Trakya'nın Kültür ve Tarihi*, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, No. 5.
- 1940 «Trakya Hafriyatı», *Bellekten* IV, no. 13, s. 89-114.
- Mellaart, J., «The End of the Early Bronze Age in Anatolia and the Aegean», *American Journal of Archaeology* 62, s. 9-33.
- 1960 «Anatolia and the Balkans», *Antiquity* 34, s. 270-278.
- 1968 «Anatolian Trade with Europe and Anatolian Geography and Culture Provinces in the Late Bronze Age», *Anatolian Studies* XVIII, s. 188-202.
- 1969 «Prehistory of Anatolia and its Relations with the Balkans», *Studia Balcanica* V, s. 126.
- 1975 *The Neolithic of the Near East*, Thames and Hudson, the World of Archaeology, London.
- Merpert, N.Y., «K Voprosu o Sveyzyah Anatolii i frakii v rennem Bronzovom veke», *Sbornik Narodniho Muzea v Praze* XX, no. 1-2, s. 109-115.
- Mikov, V., *Predistoričeski Selište i nahodki v Bulgarija* (Stations et trouvailles préhistoriques en Bulgarie), Sofya.
- Milisauskas, S., 1978 *European Prehistory*, Academic Press, London.
- Milojčić, V., *Chronologie der Jüngerer Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*, Berlin.
- Neusputny, E., «Absolute Chronology of the Neolithic and Aeneolithic Periods in Central and South - Eastern Europe», *Slovenska Archeologia* XVI, no. 1, s. 19-56.

- Nikolov, B., «Mogilni pogrebenij ot rannobronzovata apocha pri Tarnava i kneza Vračanski okrbge» (Tombes tumulaires de l'age du bronze ancien près de Tarnava et kneza dép. de Vraca), *Arkheologiya* (Sofya) 18, no. 3, s. 38-51.
- Özdoğan, M., «Pendik, A Neolithic Site of Fikirtepe Culture in the Marmara Region», *Bittel Festschrift*, Heidelberg (Baskıda).
- Paunescu, Al., *Evolutia uneltelor și armelor de piatra cioplita descoperite pe teritoriul României*, Biblioteca de Arheologie XV, București.
- Renfrew, C., «The Autonomy of the South-east European Copper Age», 1969 *Proceedings of the Prehistoric Society XXXV*, s. 12-47.
- 1970 «The Tree-ring Calibration of Radiocarbon : An Archaeological Evaluation» *Proceedings of the Prehistoric Society XXXVI*, s. 280-311.
- 1971 «Sitagroi, Radiocarbon and the Prehistory of South-east Europe», *Antiquity* 45, s. 275-282.
- 1973 «The Aegean and the Balkans at the Close of the Neolithic Period (the Evidence of Sitagroi)», B. Chropovský (yayınlayan), *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*, Bratislava.
- Sirakov, B.G., «Rezultati et razkopkite v petserata 'Bačo Kiro' prez 1973 1974 g», *Archeologiya* (Sofya) XVI, no. 1, s. 6-11.
- Rodden, R., «A European Link with Çatal-Höyük : Uncovering a 7 th 1964 Millennium Settlement in Macedonia», *Illustrated London News* 1964, s. 604.
- Srejović, D., *Europes First Monumental Sculpture: New Discoveries at Lepenski Vir*, New Aspects of Antiquity, Thames and Hudson, London.
- Stefanovich, M., «The Possible Origins of the Knobbed Ware in Troy 1974 VII b 2», *Thracia* III, Serdicae, s. 101-105.
- Theocharis, D., «Prehistory of Eastern Macedonia and Thrace», *Ancient 1971 Greek Cities* 9, Center of Ekistics, Athens.
- 1973 *Neolithic Greece*, National Bank of Greece.
- Todorova, H., *The Eneolithic in Bulgaria*, B.A.R. International Series

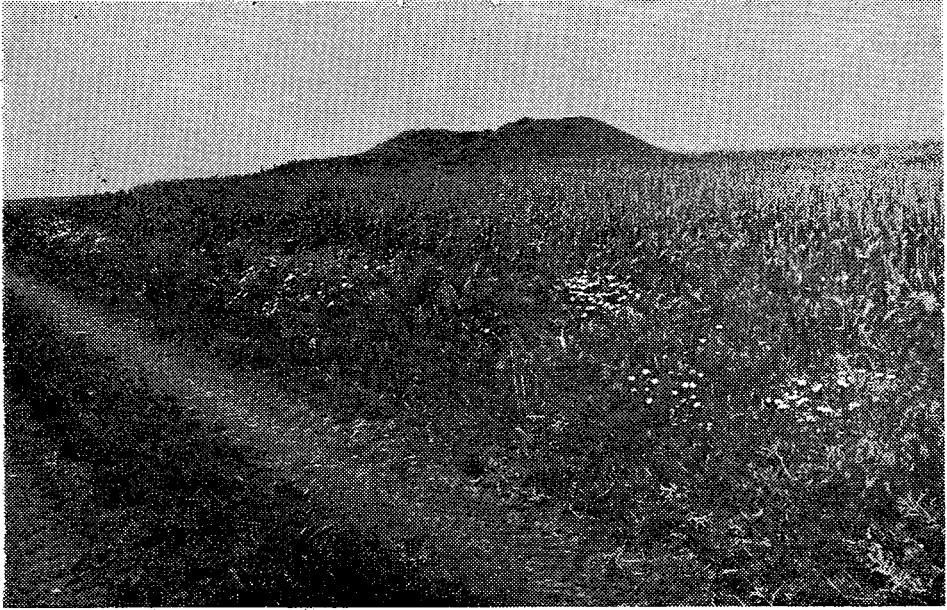
- 1978 S. 49, Oxford.
- 1981 «Das Chronologie system von Karanovo im Lichte der neuen Forschungsgebisse in Bulgarien», *Slovenská Archeologia* XXIX, s. 203-215.
- Tonchéva, G., «Novi Danni za Tirgoviyata Po Černomorskoto Krazbrejje
1973 Prez XVI-XIV v. Pr. N.e. (Nouvelles données sur le commerce sur le littoral de la mer noire)», *Vekove* 3, s. 17-24.
- Triandafyllos, D., «Dolmen Graves and Engravings in Western Thrace»
1973 *Archaeologica Analekta ex Athenen* VI, s. 241-255.
- Tringham, R., *Hunters, Fishers and Farmers of Eastern Europe : 6000 -
1971 3000 B.C.* Hutchinson, London.
- Vajsova, H. (Todorova), «Stand der Jungsteinzeitforschung in Bulgaria»,
1966 *Slovenská Archeologia* XIV, no. 1, s. 5-48.
- Valoch, K., «Evolution of the Palaeolithic in Central and Eastern Euro-
1968 pe», *Current Anthropology* 9, no. 5, s. 351-390.
- Vlassa, N., «Einige Bemerkungen zu Fragen des Neolithikums in Sieben-
1969 bürge» B. Chropovstý (yayınlayan) *Symposium über den Lengyel-Komplex und die Benachbarten Kulturen*, Studnijé Zvesti 17, Nitra, s. 513-540.
- 1975 «Noi contributii la problema influentelor orientale in neoliticul Transilvaniei (Neue Beiträge zur Frage der Orientalischen einflüsse im Neolithikum Siebenbürgens)», *Acta Musei Napocensis* XII, s. 1-12.

Resim 1 : Alpullu Hüyük; kuzeyden güneye.

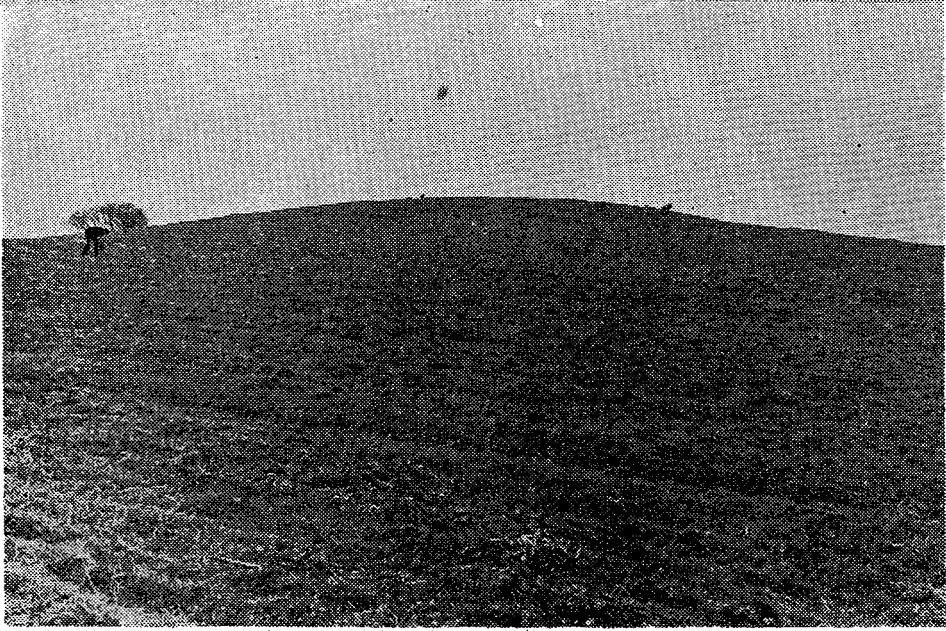
Resim 2 : Kırklareli Hüyüktepe; Prof. Mansel tarafından kazılmış olan
höyüğün dolgusu.

Resim 3 : Hasköy, Yumurtatepe; güneydoğudan.

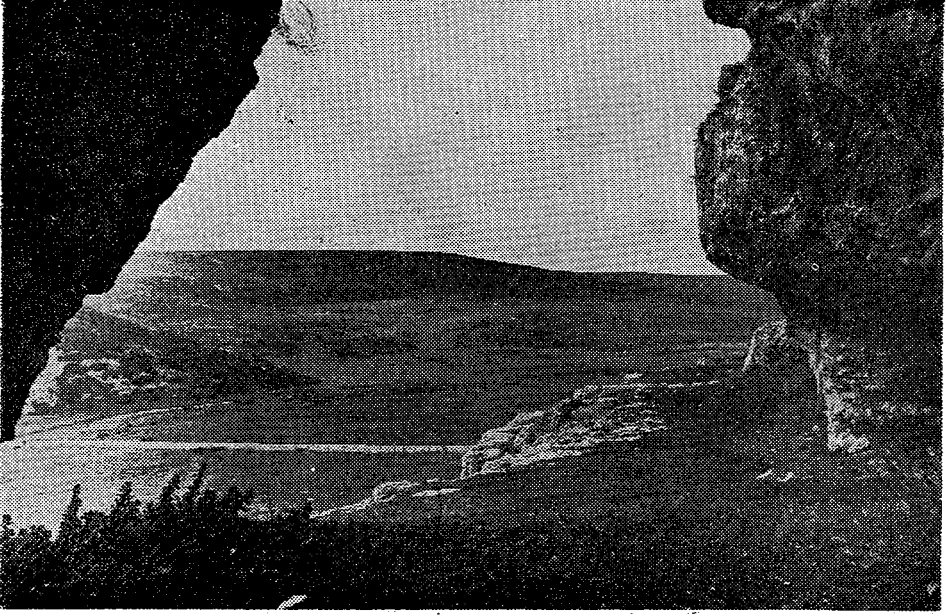
Resim 4 : Germeyan, Kocahöyük tümülüsü; doğudan batıya.

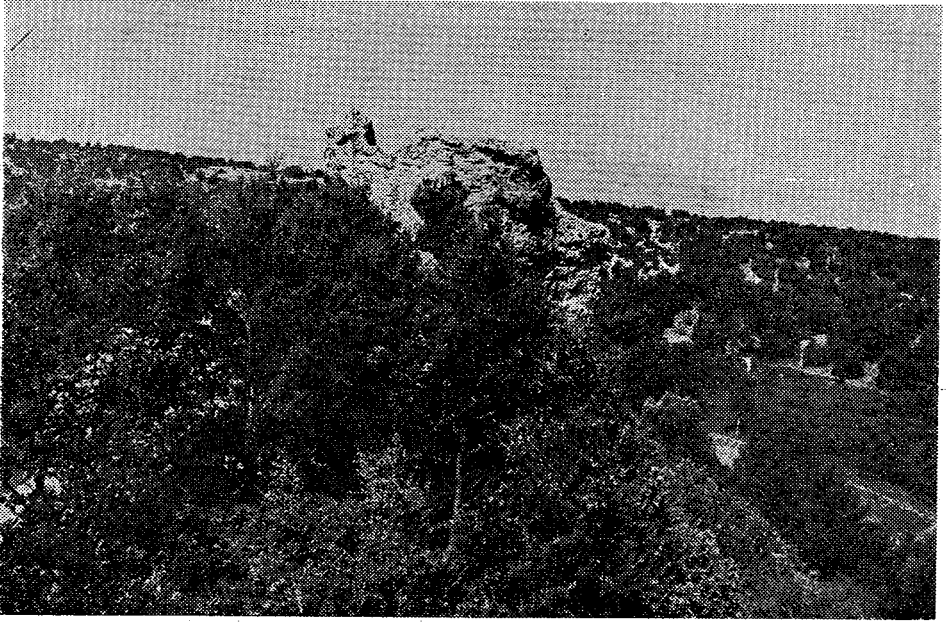
Resim 5 : Şerefli Çiftlik höyüğü; güneydoğudan.

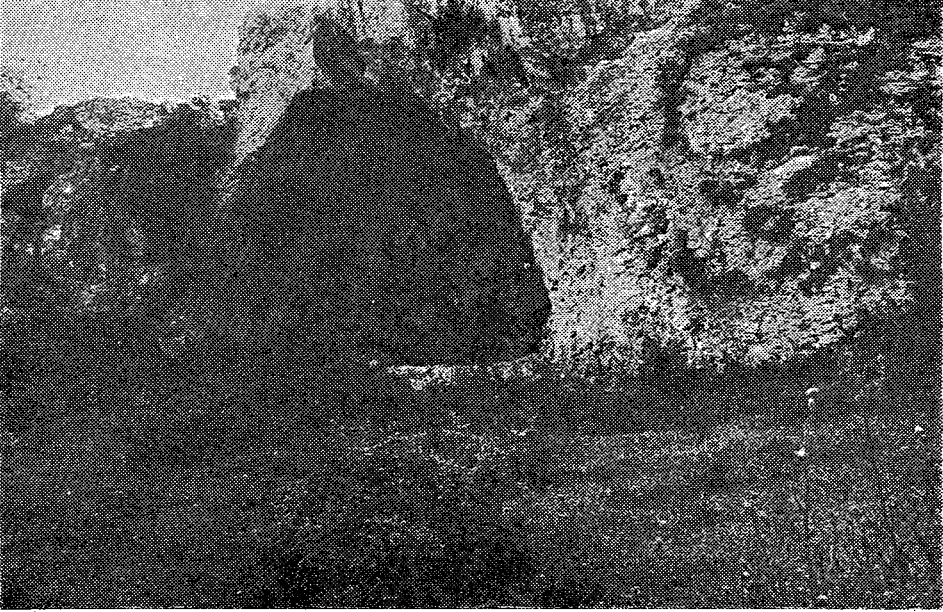
Resim 6 : Selimpaşa Höyüğü; kuzeyden güneye.

Resim 7 : Yarimburgaz Mağarası; büyük galeriden vadiye bakış.

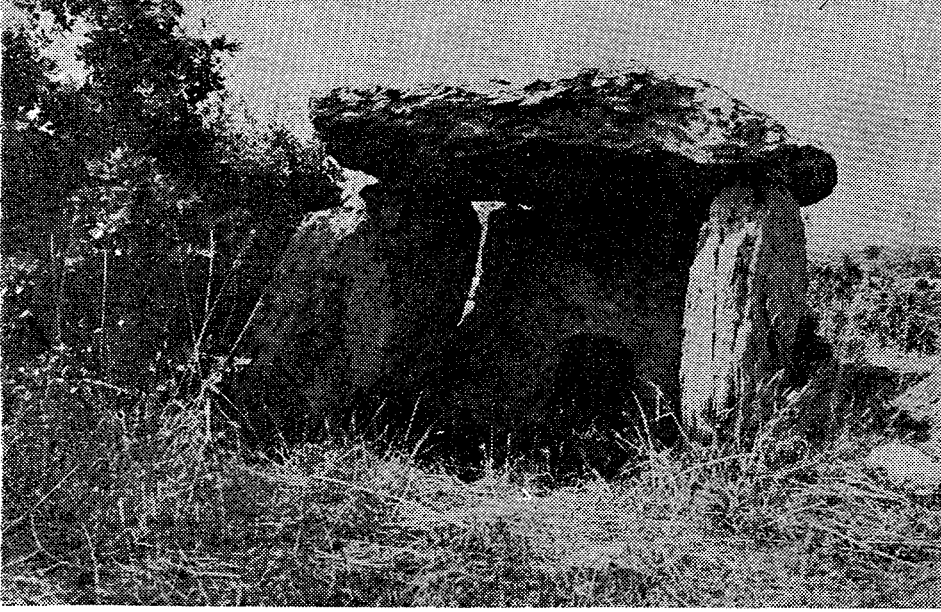
Resim 8 : Soğucak-Çeşmedere; vadinin karşı tarafından kaya tapınağının bulunduğu kayalık.

Resim 9 : Soğucak-Çeşmedere; vadinin içindeki kaya nişi.

Resim 10 : Soğucak köyü; mağaralar.

Resim 11 : Erikler köyü yakınındaki dolmen.

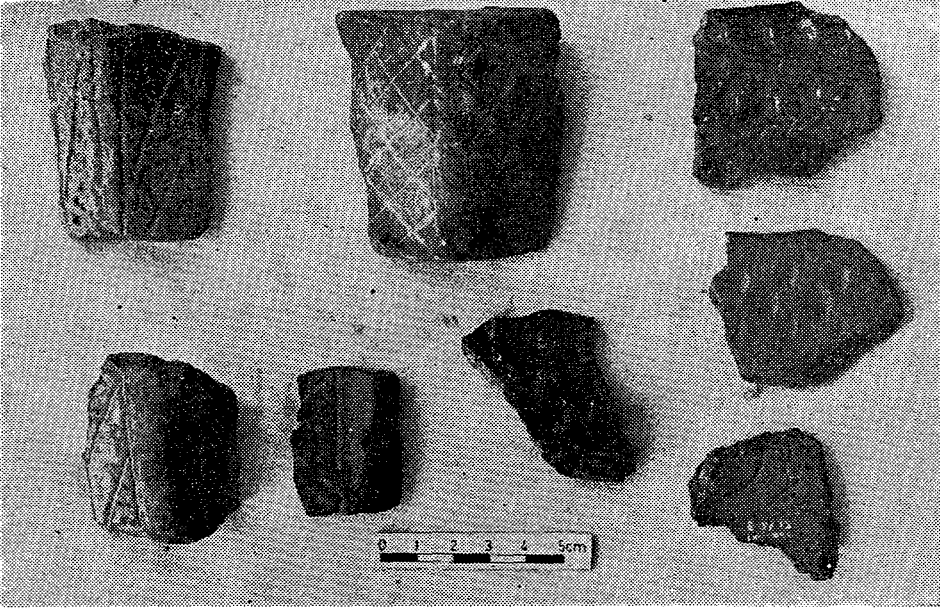
Resim 12 : Lalapaşa-Sığırpatikası mevki, tahrip olmuş dolmen.

Resim 13 : Kırıkköy, dikilitaşlar.

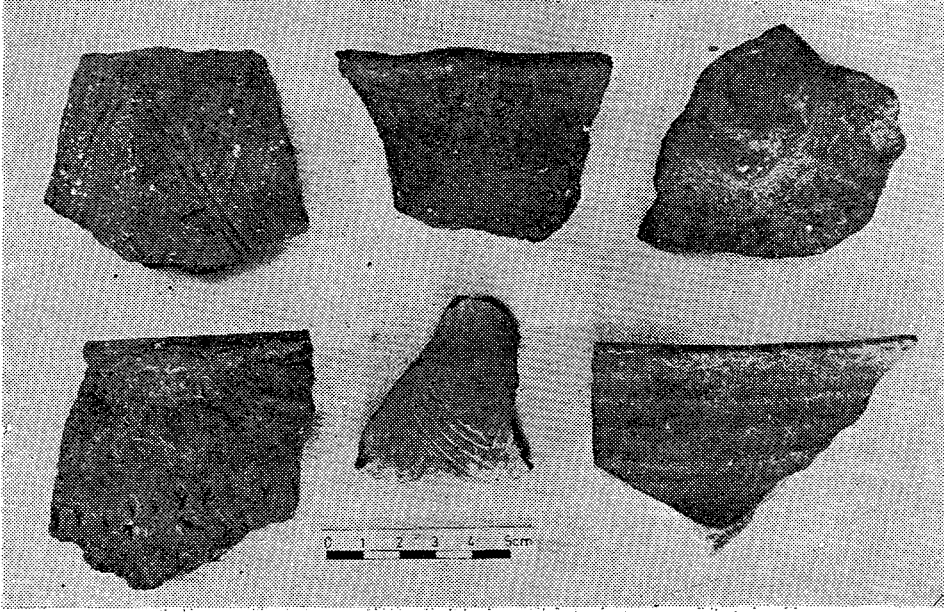
Resim 14 : Keremeden köyü yanındaki dikilitaşlar.

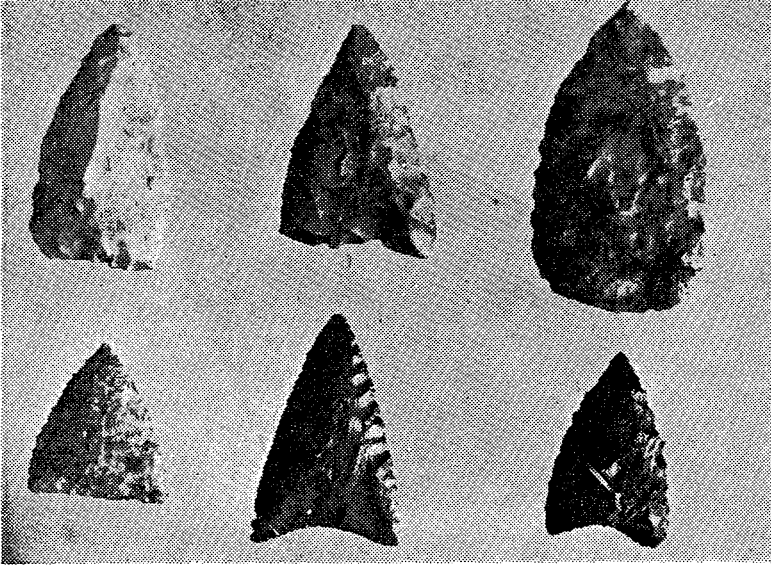
Resim 15 : Kırklareli-Salhane höyüğü; Kalkolitik Çağ çanak çömleği.

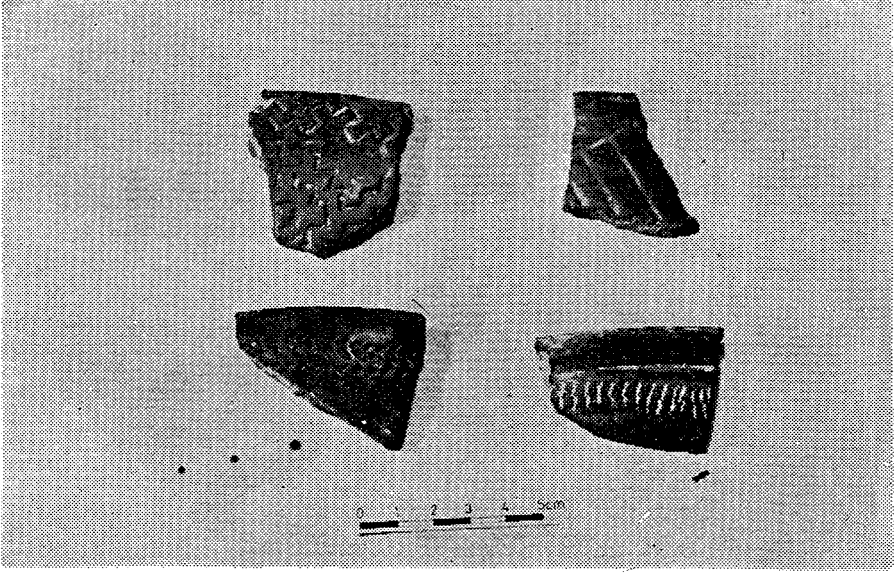
Resim 16 : Kırklareli-Salhane höyüğü; Kalkolitik Çağ kulpları.

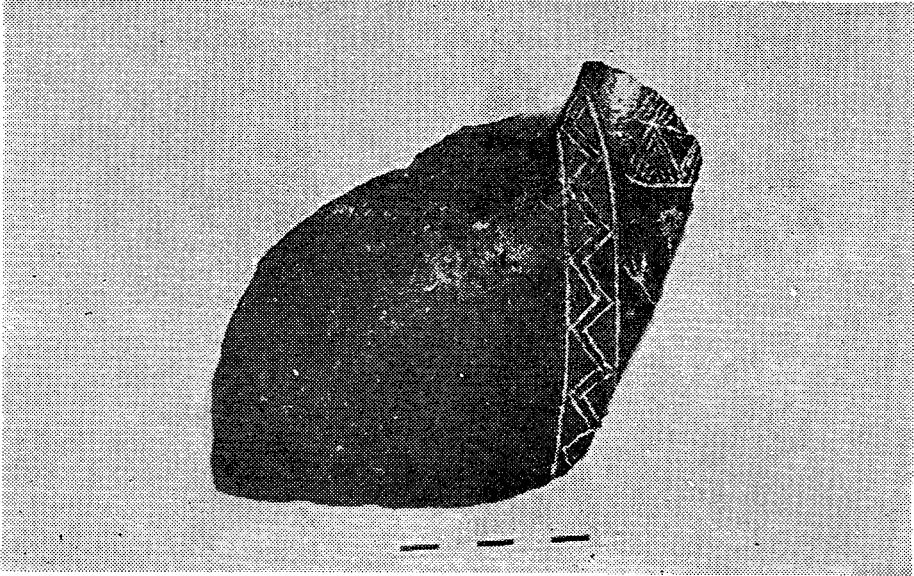
Resim 17 : Kırklareli-Bulgarkaynağı Mevkii; Tunç Çağ çanak çömleği.

Resim 18 : İstanbul-Ağaçlı çakmaktaşı ok uçları.

Resim 19 : İstanbul bölgesi, Kalkolitik ve İlk Tunç Çağ çanak çömlek örnekleri.

Resim 20 : Silivri, Sülüklü Mevki.